

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Διπλωματική Εργασία

**«Είναι η περιφερειακή ολοκλήρωση ένα σύστημα διεθνούς
διακυβέρνησης συμβατό ή ασύμβατο με την
παγκοσμιοποίηση;»**

ΤΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΚΑΙΣΙΔΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΥΡΚΙΛΗΣ

Δεκέμβριος 2018

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Υπεύθυνη Δήλωση

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Ημερομηνία: /   /2018

Ο Δηλών

(Υπογραφή)

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο 1ο: Βασικό Θεωρητικό Πλαίσιο	11
1.1. Παγκοσμιοποίηση	11
1.1.1. Ορισμός και ιστορικό	11
1.1.2. Προσεγγίσεις – Τυπολογία	15
1.1.3. Θεωρίες Παγκοσμιοποίησης.....	18
1.1.4. Κριτική	22
1.2. Περιφερειακή ολοκλήρωση	24
1.2.1. Ορισμός.....	24
1.2.1.1. Θεωρητικές προσεγγίσεις της ολοκλήρωσης.....	24
1.2.1.2. Θεωρητικές προσεγγίσεις της περιφέρειας.....	25
1.2.1.3. Περιφερειακή ολοκλήρωση.....	27
1.2.1.4. Περιφερειοποίηση – Ρεζιοναλισμός.....	28
1.2.2. Προσεγγίσεις περιφερειακής ολοκλήρωσης.....	30
1.2.2.1. Πρώτης γενιάς περιφερειακή ολοκλήρωση.....	30
1.2.2.2. Δεύτερης γενιάς περιφερειακή ολοκλήρωση	31
1.2.2.3. Τρίτης γενιάς περιφερειακή ολοκλήρωση	32
1.2.3. Θεσμοί προώθησης περιφερειακής ολοκλήρωσης	33
Κεφάλαιο 2 ^ο : Περιφερειακή ολοκλήρωση και Παγκοσμιοποίηση – Ανασκόπηση βιβλιογραφίας.....	39
2.1. Διακυβέρνηση σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο.....	39
2.1.1. Διακυβέρνηση.....	39
2.1.2. Παγκόσμια Διακυβέρνηση.....	40
2.1.3. Περιφερειακή Διακυβέρνηση.....	40
2.1.3.1. Περιφερειακή διακυβέρνηση σε θέματα ασφάλειας	41
2.1.3.2. Περιφερειακή διακυβέρνηση σε οικονομικά θέματα.....	42
2.1.3.3. Περιφερειακή διακυβέρνηση σε θέματα πολιτικής	43
2.2. Η σχέση μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης	44
2.2.1. Προσεγγίσεις Συμβατότητας μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης	44
2.2.1.1. Ιστορική εξέλιξη φαινομένων	44

2.2.1.2. Ταύτιση περιφερειακής ολοκλήρωσης και παγκοσμιοποίησης.....	45
2.2.1.3. Η περιφερειακή ολοκλήρωση ως μέρος της παγκοσμιοποίησης....	47
2.2.2. Προσεγγίσεις Ασυμβατότητας μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης	49
2.2.2.1. «Παλιός» ρεζιοναλισμός και παγκοσμιοποίηση	49
2.2.2.2. Η περιφερειακή ολοκλήρωση ως πρόκληση της παγκοσμιοποίησης	51
2.2.2.3. Η παγκοσμιοποίηση ως διαδικασία περιορισμού της περιφερειακής ολοκλήρωσης.....	59
2.3. Προσδιοριστικοί παράγοντες διαμόρφωσης σχέσης παγκοσμιοποίησης και περιφερειακής ολοκλήρωσης	61
2.4. Είναι η περιφερειακή ολοκλήρωση ένα σύστημα διεθνούς διακυβέρνησης συμβατό ή ασύμβατο με την παγκοσμιοποίηση?	65
Συζήτηση-Συμπεράσματα	68
Βιβλιογραφία.....	70

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά το είδος και την ποιότητα της σχέσης, μεταξύ δύο βασικών διαδικασιών της νέας παγκόσμιας τάξης: της παγκοσμιοποίησης και της περιφερειακής ολοκλήρωσης ως συστημάτων διακυβέρνησης. Σκοπός της μελέτης είναι να εντοπιστούν πιθανά σημεία συμβατότητας και ασυμβατότητας μεταξύ των δύο. Το θέμα καλύπτεται σε θεωρητικό επίπεδο μέσα από την ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας.

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι υπάρχουν πολλές προοπτικές στη σχέση μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης ή εναλλακτικά μεταξύ της περιφερειακής και παγκόσμιας διακυβέρνησης. Στις προοπτικές αυτές οι δύο διαδικασίες, είτε υπάρχουν σε αρμονία ή συνεργασία και άρα η παγκοσμιοποίηση και η περιφερειακή ολοκλήρωση αποτελούν δύο έννοιες συμβατές ως συστήματα διακυβέρνησης, είτε υπάρχουν σε σύγκρουση-αντίφαση, υποδεικνύοντας ότι μεταξύ των δύο, υπάρχει ασυμβατότητα.

Έτσι ο ρεζιοναλισμός μπορεί να αποτελέσει οδηγό της παγκοσμιοποίησης ή το ενδιάμεσο στάδιο συνεργασίας προς την κατεύθυνση της πλήρους συμμετοχής στην παγκόσμια οικονομία και στην παγκόσμια διακυβέρνηση, αλλά παραδοσιακά έχει επίσης χρησιμοποιηθεί σκόπιμα ως ένα είδος «άμυνας» στις οικονομικές και ανταγωνιστικές πιέσεις που δημιουργεί η οικονομική παγκοσμιοποίηση και η εμφάνιση της παγκόσμιας διακυβέρνησης, κυρίως από τις αναπτυσσόμενες και περιθωριοποιημένες χώρες.

Λέξεις κλειδιά: Παγκοσμιοποίηση, περιφερειακή ολοκλήρωση, ρεζιοναλισμός, περιφερειακή διακυβέρνηση, παγκόσμια διακυβέρνηση

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Εισαγωγή

Στη συζήτηση γύρω από τη «νέα παγκόσμια τάξη», δύο φαινομενικά ασυμβίβαστες έννοιες έχουν αποκτήσει έντονο ενδιαφέρον: η παγκοσμιοποίηση και η περιφερειακή ολοκλήρωση. Η εντατικοποίηση των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης (που οδηγεί στην ανάγκη παγκόσμιας διακυβέρνησης) καθώς και η ανάπτυξη του ρεζιοναλισμού (συστήματα περιφερειακής διακυβέρνησης), είναι οι δύο βασικοί κινητήριοι μοχλοί στην ανάπτυξη της σύγχρονης παγκόσμιας τάξης, μαζί με την επίμονες δυνάμεις του εθνικισμού (Krahnmann, 2003; Kacowic, 2018).

Η παγκοσμιοποίηση και η περιφερειακή ολοκλήρωση είναι δύο βασικά καθοριστικά χαρακτηριστικά της σύγχρονης παγκόσμιας πολιτικής. Η περιφερειακή ολοκλήρωση και η παγκοσμιοποίηση δεν είναι εντελώς νέες διαδικασίες. Παρ'όλα αυτά, μπορεί να ειπωθεί ότι υπήρξε (επαν)εμφάνιση και των δύο διαδικασιών σε συνάφεια, επιρροή και ένταση από τη δεκαετία του '80 και ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Στην περίοδο αυτή σημειώθηκε μια «έκρηξη» δημιουργίας νέων περιφερειακών οργανισμών, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Βορειοαμερικανική Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών (NAFTA), η Κοινή Αγορά του Νότου, η Ένωση Χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας (ASEAN) και ούτω καθεξής. Μέχρι το 2006 όλα τα μέλη του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) πλην ενός ήταν μέρος περιφερειακών εμπορικών συμφωνιών. Μεταξύ των 1995 και 2007 υπογράφηκαν 227 συμφωνίες (Soderbaum 2013; 2015).

Ποια είναι όμως η σχέση μεταξύ της διαδικασίας της περιφερειακής ολοκλήρωσης με την ευρύτερη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης; Η περιφερειακή ολοκλήρωση, ως ένα σύστημα διεθνούς διακυβέρνησης είναι συμβατό ή ασύμβατο με την παγκοσμιοποίηση; Πρόκειται για δυο αντιφατικές διαδικασίες ή είναι η περιφερειακή ολοκλήρωση μέρος της παγκοσμιοποίησης; Σύμφωνα με τον Hetne (1999) η απάντηση στα ερωτήματα αυτά εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο ορίζονται οι δύο διεργασίες και από το θεωρητικό πλαίσιο που επιλέγεται για την ερμηνεία τους.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να απαντήσει στα παραπάνω ερωτήματα, μέσα από την ανασκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας. Αρχικά

αναθεωρείται το βασικό θεωρητικό πλαίσιο του θέματος, μέσα από την παρουσίαση των βασικών εννοιών της παγκοσμιοποίησης και της περιφερειακής ολοκλήρωσης και των αντίστοιχων θεωριών και προσεγγίσεων τους. Αφού αναλυθούν οι βασικές θεωρητικές έννοιες, παρουσιάζεται το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο ξεκίνησε η περιφερειοποίηση και η παγκοσμιοποίηση και τα γεγονότα που διαμορφώνουν αυτές τις εξελίξεις. Η συζήτηση εξελίσσεται στην ανάλυση των κινήτρων που οδήγησαν τα κράτη να επιδιώξουν πολιτικές περιφερειακής συνεργασίας και να τους οδηγήσουν να διαμορφώσουν περιφερειακές οργανώσεις καθώς και τους δεσμούς αυτών των κινήτρων με τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Στη συνέχεια εντοπίζονται και καταγράφονται τα βασικά σημεία και απόκλιση των δύο διαδικασιών και απαντάται το βασικό ερώτημα της εργασίας, αν δηλαδή η περιφερειακή ολοκλήρωση, ως ένα σύστημα διεθνούς διακυβέρνησης είναι συμβατό ή ασύμβατο με την παγκοσμιοποίηση.

Κεφάλαιο 1ο: Βασικό Θεωρητικό Πλαίσιο

1.1. Παγκοσμιοποίηση

1.1.1. Ορισμός και ιστορικό

Η παγκοσμιοποίηση είναι ένας όρος με πολλαπλές και αμφισβητούμενες έννοιες. Σύμφωνα με τους Labonte και Schrecker (2006), η παγκοσμιοποίηση περιγράφει τους τρόπους με τους οποίους τα έθνη, οι επιχειρήσεις και οι άνθρωποι γίνονται όλο και πιο συνδεδεμένοι και αλληλεξαρτώμενοι πέρα από τα εθνικά σύνορα μέσω της αυξημένης οικονομικής ολοκλήρωσης, της επικοινωνίας, της πολιτιστικής διάδοσης και των ταξιδιών. Παρόμοια ο McKibbin (2000), είχε αναφέρει ότι η παγκοσμιοποίηση μπορεί να οριστεί ως η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δραστηριοτήτων πέρα από τα εθνικά σύνορα. Αυτοί είναι δύο από τους πολλούς δυνατούς ορισμούς της παγκοσμιοποίησης, ωστόσο μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι πιο κοντά σε αυτό που σημαίνει η παγκοσμιοποίηση, περιλαμβάνοντας τις περισσότερες και σημαντικότερες πτυχές της παγκοσμιοποίησης που εντοπίζονται στη βιβλιογραφία (Labonte και Schrecker, 2006).

Άλλοι ορισμοί της παγκοσμιοποίησης επικεντρώνονται επίσης σε επιμέρους πτυχές της παγκοσμιοποίησης για να την ορίσουν. Για παράδειγμα βασιζόμενος κυρίως στις συνέπειες της παγκοσμιοποίησης, ο McGrew (2008), ορίζει την παγκοσμιοποίηση ως μια πληθώρα δεσμών και διασυνδέσεων που ξεπερνούν τα εθνικά κράτη (και συνεπώς τις κοινωνίες) που αποτελούν το σύγχρονο παγκόσμιο σύστημα. Την ορίζει ως μια διαδικασία μέσω της οποίας τα γεγονότα, οι αποφάσεις και οι δραστηριότητες σε ένα μέρος του κόσμου μπορούν να έχουν σημαντική συνέπεια για τα άτομα και τις κοινότητες σε αρκετά απομακρυσμένες περιοχές του κόσμου. Επιπρόσθετα ο Cerny (2009) εστιάζοντας περισσότερο στην πολιτική παγκοσμιοποίηση αναφέρει ότι αυτή μπορεί να οριστεί ως ένα σύνολο οικονομικών και πολιτικών δομών και διαδικασιών που απορρέουν από τον μεταβαλλόμενο χαρακτήρα των αγαθών και περιουσιακών στοιχείων που αποτελούν τη βάση της διεθνούς πολιτικής οικονομίας -ιδιαίτερα, την αυξανόμενη διαρθρωτική διαφοροποίηση των αγαθών και των περιουσιακών στοιχείων.

Ανεξάρτητα από τις διαφορετικές πτυχές της παγκοσμιοποίησης, οι Andreev et al (2015) και οι Labonte και Schrecker, (2006) περιέγραψαν τρία βασικά χαρακτηριστικά της παγκοσμιοποίησης: τη συμπίεση του κόσμου, την αποσυνοριοποίηση του κόσμου και τη διασύνδεση των παγκόσμιων δικτύων. Το χαρακτηριστικό της συμπίεσης του κόσμου αναφέρεται στην συμπίεση του χώρου και του χρόνου που έχει επέλθει λόγω της τεχνολογικής προόδου. Η συμπίεση του χώρου και του χρόνου, αναφέρεται στη μείωση των σχετικών γεωγραφικών αποστάσεων λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας, η οποία επέτρεψε την ταχύτερη εξάπλωση και ροή των αγαθών, του κεφαλαίου, της γνώσης, ακόμα και των ανθρώπων (Labonte και Schrecker, 2006). Στο πλαίσιο αυτό, ο Castells (2011) υποστηρίζει ότι η ανεξαρτησία της παγκόσμιας κοινωνίας από το χρόνο επιταχύνεται από τη νέα τεχνολογία της πληροφορίας. Ως εκ τούτου, η παγκόσμια οικονομία (πρωτίστως, οι παγκόσμιες κεφαλαιαγορές) μπορεί να λειτουργεί ως ενιαίος οργανισμός, σαν ένα ενιαίο σύστημα σε πραγματικό χρόνο.

Πολλοί ορισμοί της παγκοσμιοποίησης, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών, επικεντρώνονται στην αυξανόμενη ευκολία στην υπέρβαση των εθνικών συνόρων και στην αύξηση των διασυνοριακών ροών και αλληλεπιδράσεων. Για παράδειγμα οι Al-Rodhan και Stoudmann (2006) υποστήριξαν πως η παγκοσμιοποίηση είναι μια διαδικασία που περιλαμβάνει τις αιτίες, την πορεία και τις συνέπειες της διακρατικής και διαπολιτισμικής ενσωμάτωσης των ανθρώπινων και των μη ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Η ιδέα της «εξαφάνισης των συνόρων και των φραγμών συνδέεται στενά με τις ιδέες της μερικής απώλειας / περιορισμού της εθνικής κυριαρχίας των κρατών μέσω της επέκτασης της επιρροής των θεσμών της παγκόσμιας διακυβέρνησης, του διεθνούς δικαίου και των διακρατικών οικονομικών παραγόντων, όπως οι παγκόσμιες κεφαλαιαγορές. Σε σχέση με τον μειωμένο ρόλο των αποστάσεων, ο μειωμένος ρόλος των εθνικών συνόρων και η αύξηση των διασυνοριακών ροών, συνδέσεων και αλληλεπιδράσεων, συχνά αποδίδονται στην εξάπλωση των σύγχρονων τεχνολογιών, πρωτίστως του διαδικτύου (Andreev et al, 2015).

Η ιδέα αυτή της υπέρβασης των συνόρων, έχει επίσης λειτουργήσει ως οδηγός, της αύξησης των διασυνοριακών διασυνδέσεων και ροών και την κατάργηση των διασυνοριακών φραγμών. Ορισμένοι ορισμοί της

παγκοσμιοποίησης δείχνουν ότι η ουσία της διαδικασίας αυτής συνίσταται στην αυξημένη συνδεσιμότητα του κόσμου, στην ενίσχυση των παγκόσμιων δικτύων σχέσεων, ροών και αλληλεπιδράσεων. Για παράδειγμα ο Friedman (2001), ανέφερε ότι η παγκοσμιοποίηση αποτελεί ένα σύνολο διαδικασιών μέσω των οποίων η τοπική οικονομία συνδέεται με το παγκόσμιο δίκτυο πληροφοριών και με το παγκόσμιο δίκτυο της αγοράς, ενώ οι Grinin και Korotayev (2009), όρισαν την παγκοσμιοποίηση ως τη διαδικασία με την οποία ο κόσμος γίνεται πιο συνδεδεμένος και πιο εξαρτώμενος από όλους τους συντελεστές του.

Η παγκοσμιοποίηση, όντας μια πολύπλοκη διαδικασία και με πολλές πτυχές, δεν αποτελεί ένα νέο φαινόμενο και ο κόσμος έχει βιώσει τις δυναμικές εξελίξεις της και τις επιπτώσεις της, σε διάφορες πτυχές της ζωής όπως είναι η οικονομική, η κοινωνική, η περιβαλλοντική, η πολιτιστική και η πολιτική, πριν από πολλά χρόνια (Korotayev, 2013; Samimi και Jenatabadi. 2014). Παρ' όλα αυτά είναι δύσκολο να εντοπιστεί η χρονική περίοδος κατά την οποία εντοπίζεται η αύξηση της ολοκλήρωσης των εθνών (Korotayev, 2013). Οι Grinin και Korotayev (2009), μιλώντας για την πρώιμη ιστορία της παγκοσμιοποίησης, αναφέρουν ότι αυτή αρχικά βασίστηκε σε χωρικούς δεσμούς και την διαχωρίζουν σε επτά χρονικές περιόδους, ξεκινώντας από την Αγροτική Επανάσταση (τέσσερις περίοδοι πριν και τρεις μετά, από τις μεγάλες γεωγραφικές ανακαλύψεις). Οι χρονικές αυτές περίοδοι κυμαίνονται από την 4η χιλιετία π.Χ. έως τον 21ο αιώνα. Οι τύποι των χωρικών δεσμών που περιγράφονται είναι τοπικοί, περιφερειακοί και παγκόσμιοι. Για παράδειγμα αναφέρει την ύπαρξη του εμπορίου μετάλλων μεγάλης κλίμακας ήδη από την 4η χιλιετία π.Χ., και τον κοινωνικό αντίκτυπο του διηπειρωτικού εμπορίου στο τέλος της πρώτης χιλιετίας π.Χ. Οι ενδείξεις περιλαμβάνουν επίσης την πυκνότητα και την ποικιλομορφία των διηπειρωτικών δεσμών που ήταν επαρκείς για τη μετάδοση ασθενειών (π.χ πανούκλα) από την Άπω Ανατολή στον Ατλαντικό σε δύο δεκαετίες (1330-1340) και τη συγκρισιμότητα ορισμένων πτυχών της παγκόσμιας ολοκλήρωσης πριν από τις μεγάλες γεωγραφικές ανακαλύψεις. Οι συγγραφείς σημειώνουν ότι η παγκοσμιοποίηση ξεκίνησε τουλάχιστον από την 4η χιλιετία π.Χ. Το προτεινόμενο σύστημα χωρικών δεσμών αντιμετωπίζει ελλείψεις σε προηγούμενα συστήματα που τείνουν να υποτιμούν την κλίμακα των χωρικών δεσμών στην προ-βιομηχανική εποχή (Grinin και Korotayev, 2009).

Η σύγχρονη ιστορία της παγκοσμιοποίησης, τείνει να μελετάται διαφορετικά, με βάση τα διαφορετικά είδη παγκοσμιοποίησης και κυρίως με βάση την οικονομική παγκοσμιοποίηση, η οποία σύμφωνα με τους Labonte και Schrecker, (2006), έχει υπάρξει ιστορικά η κινητήρια δύναμη της συνολικής διαδικασίας παγκοσμιοποίησης.

Ο McKibbin (2000), μιλώντας για την οικονομική παγκοσμιοποίηση, αναφέρει ότι αυτή συντελείται εδώ και πολλούς αιώνες, σε κύκλους και όχι ως μια συνεχής τάση. Μεταξύ του τέλους του 19ου αιώνα και του Α Παγκόσμιου Πολέμου, υπήρξε μια περίοδος ταχείας παγκοσμιοποίησης που συνέπεσε με μια περίοδο ταχείας οικονομικής ανάπτυξης και βαθμιαίας σύγκλισης των εισοδημάτων σε ολόκληρο τον κόσμο. Έπειτα η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, ακολούθησε αντίστροφη πορεία, καθώς οι χώρες άρχισαν μια διαδικασία αποσύνδεσης των οικονομιών τους, όπου τα εισοδήματα άρχισαν να αποκλίνουν και τα υψηλά δασμολογικά τέλη και ο περιορισμός των ροών αγαθών, κεφαλαίου και ανθρώπων, προανήγγειλαν τη Μεγάλη Ύφεση. Μετά τις καταστροφές που ακολούθησαν του Β Παγκόσμιου Πολέμου και της Μεγάλης Ύφεσης, οι ηγέτες του κόσμου άρχισαν την ανασυγκρότηση των κατακερματισμένων οικονομιών τους, στα τέλη της δεκαετίας του 1940, κατανοώντας το μεγάλο κόστος του οικονομικού και πολιτικού απομονωτισμού. Ξεκίνησε η διαδικασία της δημιουργίας ενός πιο ολοκληρωμένου κόσμου μέσω της δημιουργίας διεθνών οικονομικών ιδρυμάτων όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα. Στη συνέχεια άρχισαν να καταργούνται τα δασμολογικά «εμπόδια» που είχαν θεσπιστεί στις προηγούμενες δεκαετίες. Η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (General Agreement of Tariffs and Trade - GATT) διαπραγματεύθηκε για πρώτη φορά το 1947 και σταδιακά μέχρι τα μέσα της δεκαετίας, μείωσε τα εμπόδια στο διεθνές εμπόριο των μεταποιημένων αγαθών. Το 1995 η ΓΣΔΕ αντικαταστάθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου με πολύ ισχυρότερη θεσμική εξουσία για τη διαχείριση εμπορικών συμφωνιών. Από τη δεκαετία του 1970, ωστόσο, υπήρξε πολύ βαθύτερη ολοκλήρωση των εθνικών οικονομιών. Η ενσωμάτωση αυτή προωθήθηκε μέσω της τεχνολογικής αλλαγής και της επανάστασης των επικοινωνιών στην οποία μειώθηκαν οι αποστάσεις. Ειδικότερα, υπήρξε μια δραματική αύξηση της ταχύτητας με την οποία το κεφάλαιο έρεε μεταξύ των οικονομιών. Πράγματι, η εξέλιξη των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών

είχε το σημαντικότερο αντίκτυπο στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αλληλεπιδρούν οι οικονομίες (McKibbin, 2000). Η διαδικασία αυτή της οικονομικής ολοκλήρωσης οδήγησε πριν από μια δεκαετία στο ξεκίνημα της σύγχρονης οικονομικής κρίσης, όπου η ολοκλήρωση και η διασύνδεση των οικονομιών του Δυτικού κόσμου, οδήγησε στη μετάδοση του οικονομικού σοκ των ΗΠΑ το 2008 στην Ευρώπη και στην «μόλυνση» πολλών οικονομιών της, όπως της Ελλάδας, της Κύπρου, της Ισπανίας, της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας (Bekaert et al, 2014).

1.1.2. Προσεγγίσεις – Τυπολογία

Αν και δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για την παγκοσμιοποίηση, υπάρχει σχετική συμφωνία, ότι η παγκοσμιοποίηση έχει τέσσερις βασικές πτυχές, οι οποίες είναι η οικονομική, η πολιτική, η πολιτιστική και η περιβαλλοντική (Andreev et al, 2015).

Η οικονομική παγκοσμιοποίηση (economic globalization) περιλαμβάνει τις διασυνοριακές ροές αγαθών και υπηρεσιών, τις διεθνείς ροές κεφαλαίων, τη μείωση των δασμών και των εμπορικών φραγμών, τη μετανάστευση και τη διάδοση της τεχνολογίας και τη γνώση πέρα από τα σύνορα (Samimi και Jenatabadi. 2014). Οι πιο συχνά αναφερόμενες πτυχές της οικονομικής παγκοσμιοποίησης περιλαμβάνουν την παγκόσμια οικονομική ολοκλήρωση, την αύξηση της διεθνούς (διασυνοριακής) οικονομικής δραστηριότητας, την αυξανόμενη οικονομική διασύνδεση και αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών, την αύξηση της ευαισθησίας των τοπικών βασικών οικονομικών μεταβλητών στις προαναφερόμενες αλλαγές σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, τις αυξανόμενες παγκόσμιες αγορές, την αυξημένη διεθνή κινητικότητα αγαθών, κεφαλαίου και εργασίας, την ταχεία επέκταση και αυξανόμενη επιρροή των διακρατικών εταιρειών, τον διεθνή καταμερισμό της εργασίας και τις παγκόσμιες αλυσίδες παραγωγής · και τα κοινά πρότυπα και την παγκόσμια τυποποίηση (Andreev et al, 2015).

Σύμφωνα με τον Jenkins (2004), η παγκοσμιοποίηση μπορεί να θεωρηθεί ως μια διαδικασία ολοκλήρωσης στην παγκόσμια οικονομία μέσω κινήσεων αγαθών και υπηρεσιών, κεφαλαίου, τεχνολογίας και (σε μικρότερο βαθμό)

εργασίας, που οδηγούν όλο και περισσότερο στον επηρεασμό των οικονομικών αποφάσεων από τις παγκόσμιες συνθήκες, και στην εμφάνιση μιας παγκόσμιας αγοράς. Ιδιαίτερα, αυτή η επιμέρους προσέγγιση της παγκοσμιοποίησης, έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών συζητήσεων και συγκρούσεων, όπως κάθε πηγή μεγάλης δύναμης (Samimi και Jenatabadi. 2014).

Η πολιτική προσέγγιση της παγκοσμιοποίησης συνδέεται στενά με την αυξανόμενη επιρροή της παγκόσμιας διακυβέρνησης, καθώς και με τους σημαντικούς θεσμούς της, όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ), το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), η Παγκόσμια Τράπεζα, το μπλοκ χωρών G-8 και το μπλοκ χωρών G-20, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), κ.λπ. Αν και αυτά τα ιδρύματα δεν αποτελούν μια ενιαία δομή, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «παγκόσμια κυβέρνηση», η αυξανόμενη επέκταση της δραστηριότητάς τους έχει ως αποτέλεσμα την αυξανόμενη πολιτική ολοκλήρωση των διακρατικών φορέων (Andreev et al, 2015). Οι σημαντικότερες ευθύνες τους περιλαμβάνουν τον καθορισμό προτύπων και κανόνων διακρατικής αλληλεπίδρασης, την κοινή διαχείριση των συλλογικών προσπαθειών των εθνικών κυβερνήσεων, των μη κυβερνητικών οργανώσεων, της κοινωνίας των πολιτών και άλλων παραγόντων για την αντιμετώπιση των παγκόσμιων προκλήσεων και την από κοινού ανάπτυξη λύσεων σε προβλήματα που αφορούν τα συμφέροντα περισσότερων του ενός κρατών. Μια από τις πιο συζητημένες πτυχές της πολιτικής παγκοσμιοποίησης είναι η αποδυνάμωση των εθνικών κρατών μέσω της μείωσης της κυριαρχίας τους λόγω της αυξανόμενης επιρροής των δομών παγκόσμιας διακυβέρνησης, των πολυεθνικών και των παγκόσμιων κεφαλαιαγορών, του διεθνούς δικαίου και των νομικών θεσμών και των «στρατιωτικών ομάδων» όπως το NATO (Holton, 2011).

Σε ότι αφορά τις πολιτιστικές διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης, κατά κανόνα, οι κοινωνικοπολιτιστικοί ορισμοί της παγκοσμιοποίησης είναι πιο γενικότεροι στη διατύπωσή τους από τους οικονομικούς. Η ανθρωπότητα εξακολουθεί να στερείται ενός ενιαίου, καθολικού και ολοκληρωμένου ορισμού του πολιτισμού, το οποίο με τη σειρά του δυσκολεύει την δημιουργία ενός ολοκληρωμένου ορισμού για την πολιτιστική παγκοσμιοποίηση. Σε γενικές

γραμμές, υπάρχουν τρεις πιο σημαντικές (και εν μέρει αντίθετες) προοπτικές όσον αφορά την κατανόηση της σχέσης μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και του πολιτισμού (Nederveen - Pieterse 2009; Holton, 2011).

Στην πρώτη προοπτική, η παγκοσμιοποίηση θεωρείται μια διαδικασία που οδηγεί στην ενοποίηση και ομογενοποίηση του πολιτισμού ανά τον κόσμο. Αυτές οι ιδέες συνδέονται στενά με την ιδέα της παγκοσμιοποίησης, όπως η παγκόσμια εξάπλωση της δυτικής ή, ειδικότερα, της αμερικανικής πολιτιστικής ηγεμονίας. Η δεύτερη προοπτική είναι στενά συνδεδεμένη με την πρώτη και βασίζεται στις ιδέες για τους τοπικούς πολιτισμούς που αντιστέκονται στην επιρροή της παγκόσμιας κυρίαρχης κουλτούρας. Υπάρχουν άφθονα παραδείγματα επιστημονικών έργων σε αυτόν τον τομέα, μεταξύ των οποίων είναι το *Clash of Civilizations* (Σύγκρουση των Πολιτισμών) του Samuel Huntington και το «*Jihad vs. McWorld*» του Benjamin Barber (1995). Ωστόσο, η ιδέα μιας καθολικής πολιτιστικής «δυτικοποίησης» ή «αμερικανικοποίησης», καθώς και οι ιδέες της σύγκρουσης και της αντιπαράθεσης των πολιτισμών έχουν υποβληθεί σε πολυμερείς επικρίσεις λόγω της ασυνέπειας τους με την πραγματικότητα. Αντίθετα, η τρίτη προοπτική, επικεντρώνεται στην αύξηση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας λόγω της εντατικοποίησης των διεθνικών πολιτιστικών ροών, της αυξημένης συχνότητας των επαφών μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών (μεταξύ άλλων και των γεωγραφικά απομακρυσμένων). Έτσι, η παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε ανάμειξη, αλληλοδιείσδυση και ανακύκλωση συγκεκριμένων στοιχείων διαφόρων πολιτισμών μέσα σε διάφορα κοινωνικά πλαίσια. Οι έννοιες της «παγκόσμιας περιφериοποίησης», της «δημιουργίας» και της «υβριδοποίησης» προχωρούν από αυτήν την οπτική γωνία για να περιγράψουν την προσαρμογή, την εξημέρωση των τοπικών πολιτισμών στις παγκόσμιες πολιτισμικές ανταλλαγές, τις τάσεις και τα φαινόμενα. Ο πολιτισμικός υβριδισμός μπορεί επίσης να γίνει αντιληπτός ως παράδειγμα του φαινομένου του «glocalization» - μιας ιδέας που εισήγαγε ο Roland Robertson (1992, 1995). Δίνεται επίσης μεγάλη προσοχή στην κουλτούρα των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας, όπως η διάδοση του Διαδικτύου και η δημιουργία ενός παγκόσμιου περιβάλλοντος πληροφόρησης (Nederveen - Pieterse 2009).

Τέλος υπάρχουν κάποιες προσεγγίσεις της παγκοσμιοποίησης που βασίζονται σε πτυχές του περιβάλλοντος και της αειφόρου ανάπτυξης. Σύμφωνα

με την προσέγγιση αυτή, η ανθρωπότητα και η παγκόσμια κοινωνία άρχισαν να θεωρούνται ως μέρος ενός πλανητικού οικοσυστήματος με όλους τους πόρους του. Τα πρωτοποριακά έργα των Forrester και Meadows (1971) επικεντρώνονται στην παγκόσμια μοντελοποίηση και τη μελέτη της αλληλεξάρτησης διαφόρων διαδικασιών στη δυναμική τους. Επίσης οι Meadows et al (1972) παρείχαν προειδοποιήσεις για σοβαρές παγκόσμιες απειλές που μπορεί να εμποδίσουν την παγκόσμια ανάπτυξη από το να είναι βιώσιμη - όπως η μείωση των ενεργειακών αποθεμάτων και άλλων πόρων, καθώς και η ρύπανση του πλανήτη. Αυτά τα ευρήματα, προσέκλυσαν τεράστια προσοχή από τους περιβαλλοντολόγους στη δεκαετία του 1980, οδηγώντας στην ευρεία εισαγωγή τεχνολογιών εξοικονόμησης ενέργειας (Grainger, 2015; Andreev et al, 2015).

1.1.3. Θεωρίες Παγκοσμιοποίησης

Η παγκοσμιοποίηση, φαίνεται ότι μοιράζεται κοινά χαρακτηριστικά ή βασίζεται πάνω σε προγενέστερες θεωρίες που συνδέονται μαζί της. Σύμφωνα με τον Robinson (2007), μια από αυτές είναι και η θεωρία του παγκόσμιου συστήματος (World System Theory). Η θεωρία αυτή έχει θεωρηθεί ως πρόδρομος της παγκοσμιοποίησης, και ο Wallerstein (2011), τείνει να θεωρεί την παγκοσμιοποίηση όχι ως πρόσφατο φαινόμενο, αλλά ως σχεδόν συνώνυμο με τη γέννηση και την εξάπλωση του παγκόσμιου καπιταλισμού. Η θεωρία των παγκόσμιων συστημάτων μοιράζεται με αρκετές προσεγγίσεις της παγκοσμιοποίησης, τον καπιταλισμό ως ένα επεκτατικό σύστημα που έχει προσεγγίσει ολόκληρο τον κόσμο τα τελευταία 500 χρόνια. Η καπιταλιστική παγκόσμια οικονομία που προέκυψε το 1500 μ.Χ στην Ευρώπη και επεκτάθηκε προς τα έξω τους επόμενους αιώνες, απορρόφησε στη διαδικασία της όλα τα υπάρχοντα μικρότερα συστήματα και αυτοκρατορίες, εγκαθιστώντας δίκτυα αγοράς και παραγωγής που τελικά έφεραν τους λαούς σε όλο τον κόσμο σε μια ενιαία παγκόσμια δομή. Ως εκ τούτου, στα τέλη του 19ου αιώνα δεν υπήρχε παρά ένα ιστορικό σύστημα που είχε συμπεριλάβει ολόκληρο τον πλανήτη, το καπιταλιστικό παγκόσμιο σύστημα, μια πραγματικά «παγκόσμια επιχείρηση». Υπό αυτή την έννοια, η θεωρία του παγκόσμιου συστήματος μπορεί να θεωρηθεί ως θεωρία της παγκοσμιοποίησης (Wallerstein, 2011).

Εκτός από τη θεωρία του παγκόσμιου συστήματος, υπάρχει ακόμα ένα σύνολο θεωριών, στην παγκόσμια σχολή του καπιταλισμού, οι οποίες μοιράζονται με την θεωρία του παγκόσμιου συστήματος την κριτική του καπιταλισμού, δίνοντας έμφαση στη μακροπρόθεσμη και ευρείας κλίμακας φύση των διαδικασιών που έχουν κορυφωθεί στο πλαίσιο των παγκόσμιων οικονομικών δομών. Χαρακτηριστικές αυτών αποτελούν οι θεωρίες του Sklair (2000, 2002) και του Robinson (2003, 2004). Σύμφωνα με τον Sklair (2000, 2002) και την θεωρία του παγκόσμιου συστήματος (theory of the global system), ο πυρήνας του παγκόσμιου συστήματος είναι οι διακρατικές πρακτικές, οι οποίες εκδηλώνονται σε τρία επίπεδα: το οικονομικό, του οποίου ο πράκτορας είναι το διακρατικό κεφάλαιο, το πολιτικό, του οποίου ο πράκτορας είναι μια διακρατική καπιταλιστική τάξη και το πολιτιστικό-ιδεολογικό του οποίου ο πράκτορας είναι οι πολιτιστικές ελίτ. Κάθε πρακτική, με τη σειρά της, εφαρμόζεται με τη σειρά της, από ένα σημαντικό ίδρυμα. Επιπρόσθετα σύμφωνα με τον Robinson (2003, 2004) και τη σχετική θεωρία του παγκόσμιου καπιταλισμού υπάρχουν τρεις βασικές παράμετροι: η διακρατική παραγωγή, οι διακρατικοί καπιταλιστές και το διακρατικό κράτος. Μια «εποχική μετατόπιση» έχει λάβει χώρα με τη μετάβαση από «την οικονομία του κόσμου» σε μια παγκόσμια οικονομία. Σε προηγούμενες εποχές, κάθε χώρα ανέπτυξε μια εθνική οικονομία που συνδέθηκε με άλλες μέσω του εμπορίου και των χρηματοοικονομικών προϊόντων σε μια ολοκληρωμένη διεθνή αγορά. Το νέο διακρατικό στάδιο του παγκόσμιου καπιταλισμού συνεπάγεται την παγκοσμιοποίηση της ίδιας της παραγωγικής διαδικασίας, η οποία χωρίζει και λειτουργικά ενσωματώνει τα παλαιότερα εθνικά κυκλώματα σε νέα παγκόσμια κυκλώματα παραγωγής και συσσώρευσης. Και οι δύο αυτές θεωρίες τείνουν να βλέπουν την παγκοσμιοποίηση ως ένα νέο στάδιο στο εξελισσόμενο σύστημα του παγκόσμιου καπιταλισμού (καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση), επικεντρωνόμενες σε ένα νέο παγκόσμιο παραγωγικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα το οποίο θεωρείται ότι αντικαθιστά τις παλαιότερες εθνικές μορφές καπιταλισμού και τονίζει την άνοδο διαδικασιών που δεν μπορούν να πλαισιωθούν στο εθνικό / κρατικό σύστημα (Robinson, 2007).

Στη συνέχεια η πρωτοποριακή τριλογία του Manuel Castells, «The Rise of the Network Society» (Η Άνοδος της Κοινωνίας του Δικτύου) (1996, 1997, 1998), αποτελεί παράδειγμα μιας τεχνολογικής προσέγγισης της θεωρίας της

παγκοσμιοποίησης. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή η τεχνολογική αλλαγή είναι αυτή που θεωρείται ως ο υποκείμενος αιτιώδης παράγοντας καθοδήγησης των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης. Η προσέγγιση του Castells συνδέθηκε στενά με την έννοια της παγκοσμιοποίησης ως μια νέα «εποχή πληροφόρησης». Υπάρχουν αναλυτικά δύο ξεχωριστές διαδικασίες, που συνέβησαν στις τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, με αποτέλεσμα την άνοδο της κοινωνίας των δικτύων. Το ένα ήταν η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών πληροφορικής (IT), ιδίως των υπολογιστών και του Διαδικτύου, που αντιπροσωπεύουν ένα νέο τεχνολογικό παράδειγμα και οδηγούν σε ένα νέο «τρόπο ανάπτυξης» που ο Castells ορίζει ως «πληροφοριακό». Το άλλο ήταν η καπιταλιστική ανακατασκευή χρησιμοποιώντας τη δύναμη αυτής της τεχνολογίας και την εισαγωγή ενός νέου συστήματος «πληροφοριακού καπιταλισμού», το οποίο ο Castells ανέφερε ως «νέα οικονομία». Αυτή η νέα οικονομία είναι: (1) πληροφοριακή, βασισμένη στη γνώση, (2) παγκόσμια, δεδομένου ότι η παραγωγή οργανώνεται σε παγκόσμια κλίμακα, και (3) δικτυωμένη, δεδομένου ότι η παραγωγικότητα παράγεται μέσω παγκόσμιων δικτύων αλληλεπίδρασης. Ο ορισμός της παγκόσμιας οικονομίας από τον Castells είναι ότι πρόκειται για μια *«οικονομία ικανή να λειτουργήσει ως μονάδα σε πραγματικό χρόνο ή να επιλέξει χρόνο σε πλανητική κλίμακα»* και περιλαμβάνει τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές, την παγκοσμιοποίηση του εμπορίου, την εξάπλωση των διεθνών δικτύων παραγωγής και την επιλεκτική παγκοσμιοποίηση της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Μια σειρά από θεωρίες ανακατασκευής του χρόνου και του κοινωνικού χώρου είναι επίσης κεντρικές στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης (Robinson, 2007). Για παράδειγμα ο Giddens (1990) ανέφερε ότι η εννοιολογική ουσία της παγκοσμιοποίησης είναι η *«αποστασιοποίηση του χρόνου-χώρου»*, την οποία όρισε ως την ενδυνάμωση των παγκόσμιων κοινωνικών σχέσεων που συνδέουν τις μακρινές τοποθεσίες με τέτοιο τρόπο, ώστε τα τοπικά γεγονότα να διαμορφώνονται από γεγονότα που συμβαίνουν πολλά μίλια μακριά και αντίστροφα. Παρόμοια ο Harvey (2012) υποστηρίζει ότι η παγκοσμιοποίηση αντιπροσωπεύει μια νέα έκρηξη *«συμπύεσης χρόνου-χώρου»* που παράγεται από την ίδια τη δυναμική της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Η συμπύεση του χώρου-χρόνου είναι η διαδικασία με την οποία ο χρόνος αναδιοργανώνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να μειώνονται οι περιορισμοί του χώρου και το αντίστροφο. Η θεωρία

του υποδηλώνει ότι ένας βασικός αιτιώδης καθοριστικός παράγοντας στη νέα έκρηξη του χρόνου-χώρου, που ξεκίνησε στα τέλη του εικοστού αιώνα ήταν η κυκλική κρίση του καπιταλισμού. Επιπρόσθετα ο Sassen (1991) εισήγαγε την έννοια της «παγκόσμιας πόλης», αναφερόμενος σε πόλεις - περιοχές μείζονος παραγωγής, χρηματοδότησης ή συντονισμού της παγκόσμιας οικονομίας στο πλαίσιο του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας. Πρότεινε ότι μια νέα χωρική τάξη αναδύεται κάτω από την παγκοσμιοποίηση, με βάση ένα δίκτυο παγκόσμιων πόλεων και υπό την ηγεσία της Νέας Υόρκης, του Λονδίνου και του Τόκιο. Αυτές οι παγκόσμιες πόλεις είναι τοποθεσίες εξειδικευμένων υπηρεσιών για διακρατικές κινήσεις κεφαλαίων, και είναι κεντρικές για την παγκόσμια οικονομία.

Οι θεωρίες της διακρατικότητας και του διακρατισμού, έχουν επίσης άμεση σχέση με την παγκοσμιοποίηση. Η διακρατικότητα αναφέρεται στην άνοδο νέων κοινοτήτων και στη δημιουργία νέων κοινωνικών ταυτοτήτων και σχέσεων που δεν μπορούν να προσδιοριστούν μέσω του παραδοσιακού σημείου αναφοράς των εθνικών κρατών. Ο διακρατισμός, υποδηλώνει μια σειρά από κοινωνικές, πολιτιστικές και πολιτικές πρακτικές και κράτη που δημιουργήθηκαν από την τεράστια αύξηση της κοινωνικής διασύνδεσης πέρα από τα σύνορα (Robinson, 2007). Ο διακρατικός χαρακτήρας της παγκοσμιοποίησης έγκειται σε μια ευρεία ποικιλία μετασχηματιστικών διαδικασιών, πρακτικών και εξελίξεων που λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο. Οι διαπεριφερειακές διαδικασίες και πρακτικές καθορίζονται ευρέως ως πολλαπλοί δεσμοί και αλληλεπιδράσεις - οικονομικοί, πολιτικοί, κοινωνικοί και πολιτιστικοί - που συνδέουν ανθρώπους, κοινότητες και θεσμούς πέρα από τα σύνορα των εθνικών κρατών (Roudometof, 2005). Ο διακρατισμός έχει επίσης κεντρικό ρόλο στις θεωρίες του σχηματισμού εθνικών ομάδων και της φυλετικοποίησης (η απόδοση εθνοτικής ή φυλετικής ταυτότητας σε μια σχέση, κοινωνική πρακτική ή ομάδα) στην παγκόσμια κοινωνία. Αυτές οι θεωρίες έχουν επικεντρωθεί στις διεθνικές ομάδες μεταναστών εργαζομένων και στους νέους άξονες ανισότητας που βασίζονται στην ιθαγένεια και τη μη υπηκοότητα. Στο πλαίσιο αυτό η παγκοσμιοποίηση έχει θεωρηθεί ως μια νέα φάση στις μετα-αποικιακές σχέσεις, που χαρακτηρίζεται από αλλαγές στα πρότυπα φύλου και οικογένειας (Wai 2002).

Μια άλλη σειρά θεωρητικών προσεγγίσεων για την παγκοσμιοποίηση, αναφέρεται στη διαδικασία της, από την άποψη του μοντερνισμού και του μεταμοντερνισμού. Στο πλαίσιο των θεωριών αυτών, η παγκοσμιοποίηση νοείται ως μια συνέχεια των διαδικασιών εκσυγχρονισμού σε επίπεδο κράτους –έθνους (Robinson, 2007).

Τέλος, ορισμένες θεωρίες επικεντρώνονται κεντρικά, αν όχι πρωτίστως, στην υποκειμενική διάσταση της παγκοσμιοποίησης και τείνουν να δίνουν έμφαση στην παγκοσμιοποίηση των πολιτισμικών μορφών και ροών, των συστημάτων πεποιθήσεων και των ιδεολογιών στην οικονομική και / ή την πολιτική. Οι θεωρίες αυτές τονίζουν την ταχεία ανάπτυξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των παγκόσμιων πολιτισμικών πραγμάτων και εικόνων που προκύπτουν τις τελευταίες δεκαετίες. Οι πολιτιστικές θεωρίες της παγκοσμιοποίησης έχουν επικεντρωθεί σε φαινόμενα όπως η παγκοσμιοποίηση και η θρησκεία, τα έθνη και η εθνότητα, ο παγκόσμιος καταναλωτισμός, οι παγκόσμιες επικοινωνίες και η παγκοσμιοποίηση του τουρισμού (Robertson, 1992; Tomlinson 1999, Nederveen Pieterse 2009).

1.1.4. Κριτική

Οι ευρείες επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, σε διάφορες πτυχές της ζωής, ιδίως στις οικονομικές έχουν προσελκύσει μεγάλη προσοχή τις τελευταίες δεκαετίες στη βιβλιογραφία. Καθώς οι χώρες, ιδίως οι αναπτυσσόμενες χώρες, επιταχύνουν το άνοιγμα των οικονομιών τους τα τελευταία χρόνια, αυξάνεται η ανησυχία για την παγκοσμιοποίηση και τις επιπτώσεις της στην οικονομική ανάπτυξη, τη φτώχεια, την ανισότητα, το περιβάλλον και την πολιτιστική κυριαρχία (Samimi και Jenatabadi, 2014).

Αρχικά υπάρχουν οι ερευνητές που υποστηρίζουν ότι η παγκοσμιοποίηση εντείνει την οικονομική ανάπτυξη, οι οποίοι έχουν εξετάσει τον αντίκτυπο του ανοίγματος του εμπορίου χρησιμοποιώντας διάφορους δείκτες για την μέτρηση της οικονομικής ανάπτυξης. Τα ευρήματα των μελετών αυτών δείχνουν ότι το άνοιγμα συνδέεται με ταχύτερη ανάπτυξη. Οι έρευνες έχουν δείξει επίσης ότι οι οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης έχουν θετικό

αντίκτυπο στην ανάπτυξη, ενώ η πολιτική διάσταση δεν επηρεάζει την ανάπτυξη (Dreher, 2006).

Από την άλλη ο Krugman (1993) διαφώνησε έντονα με το επιχείρημα ότι η διεθνής χρηματοπιστωτική ολοκλήρωση αποτελεί βασικό κινητήριο μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης. Αυτό συμβαίνει επειδή το κεφάλαιο δεν αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την αύξηση της οικονομικής ανάπτυξης και οι μεγάλες ροές κεφαλαίων από πλούσιες σε φτωχές χώρες δεν έχουν συμβεί ποτέ. Ως εκ τούτου, οι αναπτυσσόμενες χώρες είναι απίθανο να ενισχύσουν την οικονομική τους ανάπτυξη μέσω του οικονομικού ανοίγματος. Από την άλλη ο Levine (2001), υποστήριξε ότι το εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει σημαντική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη μέσω της αύξησης της συνολικής παραγωγικότητας. Οι παράγοντες που βελτιώνουν τη λειτουργία των εγχώριων χρηματοπιστωτικών αγορών και των τραπεζών, όπως η χρηματοπιστωτική ενοποίηση, μπορούν να τονώσουν τη βελτίωση της κατανομής των πόρων και να ενισχύσουν την οικονομική ανάπτυξη .

Αν και γενικά υπάρχει κοινή συναίνεση ότι το άνοιγμα των οικονομιών και η απελευθέρωση του εμπορίου, προάγουν την ανάπτυξη και ευνοούν τις αναπτυσσόμενες χώρες, πολλοί βλέπουν τα εμπειρικά στοιχεία υπέρ της παγκοσμιοποίησης με σκεπτικισμό, επειδή θεωρούν ότι η παγκοσμιοποίηση είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας η εξουσία συγκεντρώνεται προς τα πάνω και μακριά από τους φτωχούς. Οι επικριτές της παγκοσμιοποίησης υποστηρίζουν ότι οι διεθνικές εταιρείες κερδίζουν ένα δυσανάλογο ποσό πολιτικής και οικονομικής ισχύος στην αγορά. Οι επικριτές της παγκοσμιοποίησης είναι επίσης σταθερά της άποψης ότι οι εταιρείες θα χρησιμοποιήσουν την αυξημένη δύναμή τους με τρόπους που θα ωφεληθούν οι ίδιες, βλάπτοντας τους φτωχούς. Αν και αυτές οι ανησυχίες δεν είναι αβάσιμες, υπάρχουν διάφοροι μεσολαβητικοί παράγοντες που δυσκολεύουν πολλούς ερευνητές να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι η παγκοσμιοποίηση αυξάνει την εταιρική ισχύ ή ότι η αυξημένη εταιρική ισχύς είναι αναγκαστικά κακή για τους φτωχούς. Όσον αφορά το πρώτο σημείο, είναι σημαντικό ότι η παγκοσμιοποίηση εκθέτει πολλές παλαιές ισχυρές εθνικές εταιρείες στον εξωτερικό ανταγωνισμό και απαιτεί μεγαλύτερη διαφάνεια στη χάραξη κυβερνητικής πολιτικής. Όσον αφορά το δεύτερο σημείο, τα οφέλη

απόδοσης των μεγάλων εταιρειών αντισταθμίζουν τις απώλειες από την αύξηση της ισχύος στην αγορά και έτσι απαιτείται περισσότερη έρευνα στον τομέα αυτό (Aisbett, 2007).

1.2. Περιφερειακή ολοκλήρωση

1.2.1. Ορισμός

1.2.1.1. Θεωρητικές προσεγγίσεις της ολοκλήρωσης

Η περιφερειακή ολοκλήρωση, έχει οριστεί με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Οι δύο σημαντικότερες προσεγγίσεις ωστόσο, τείνουν να αντιμετωπίζουν την έννοια της «ολοκλήρωσης» στο πλαίσιο της περιφερειακής ολοκλήρωσης, είτε ως μια διαδικασία, είτε ως το τελικό στάδιο μιας διαδικασίας σύνδεσης μεταξύ εθνικών κρατών (Laurson, 2008). Για παράδειγμα ο Etzioni (1974) βλέπει την «ολοκλήρωση» ως μια τερματική κατάσταση, και όχι ως διαδικασία, ενώ από την άλλη οι Jacob και Toscano (1964) θεωρούν την ολοκλήρωση, τόσο ως διαδικασία όσο και ως τερματική συνθήκη, μια κατάσταση που επιτυγχάνεται όταν μια πολυμεταβλητή διαδικασία περάσει από ένα απροσδιόριστο κατώφλι. Ο Deutsch (1953) μιλάει για την ολοκλήρωση, ως μια διαδικασία που οδηγεί στη δημιουργία κοινοτήτων ασφαλείας, μιας διαδικασίας δηλαδή, για τη δημιουργία πολιτικών κοινοτήτων, που ορίζονται από θεσμικούς και συμπεριφορικούς όρους.

Οι σύγχρονοι ορισμοί της περιφερειακής ολοκλήρωσης έχουν βασιστεί στην διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, με τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς οι πρώτες επίσημες προσπάθειες περιφερειακής ολοκλήρωσης στην παγκόσμια σκηνή έγιναν στην Ευρώπη. Μέχρι σήμερα, η ΕΕ αποτελεί ένα παγκόσμιο μοντέλο υπερεθνικής περιφερειακής αυτοδιοίκησης. Το πρότυπο της ΕΕ κατάφερε να ενσωματώσει πολιτικά στοιχεία σε μια βαθιά οικονομική ολοκλήρωση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρείται πρωταγωνιστής της περιφερειακής ανάπτυξης στην Ευρώπη και σε παγκόσμιο επίπεδο (Telo, 2013; Mwithiga, 2015).

Στο πλαίσιο της περιφερειακής ολοκλήρωσης στην Ευρώπη, ο Ernst Haas, ίσως ο πιο εξέχοντας ερευνητής της εποχής, χαρακτήρισε την ολοκλήρωση ως *«τη διαδικασία με την οποία οι πολιτικοί πρωταγωνιστές σε διάφορα διαφορετικά εθνικά περιβάλλοντα πείθονται να μεταφέρουν την πίστη, τις προσδοκίες και τις πολιτικές τους δραστηριότητες προς ένα νέο κέντρο, δικαιοδοσία επί των προϋπάρχοντων*

εθνικών κρατών. Το τελικό αποτέλεσμα μιας διαδικασίας πολιτικής ολοκλήρωσης είναι μια νέα πολιτική κοινότητα, η οποία υπερκαλύπτει τις προϋπάρχουσες» (Haas 1970, σ. 16). Με βάση τον ορισμό αυτό, η ολοκλήρωση φαίνεται ότι είναι μια διαδικασία στην οποία τα κράτη συνεργάζονται μεταξύ τους. Ωστόσο ο ορισμός αυτός δεν περιγράφει καθόλου την τελική κατάσταση της διαδικασίας, τονίζοντας αποκλειστικά την πολιτική διάσταση της ολοκλήρωσης (Laurson, 2008).

Η ολοκλήρωση μπορεί ωστόσο να έχει και πολλές άλλες διαστάσεις. Σύμφωνα με τον Heinoenen (2006), η ολοκλήρωση δεν είναι μόνο η στενότερη συνεργασία των κρατών σε ένα πολιτικό πεδίο ή η εξέλιξη ενός συλλογικού συστήματος λήψης αποφάσεων μεταξύ των κρατών με την πάροδο του χρόνου, όπως ο Lindberg (1971) περιγράφει την πολιτική ολοκλήρωση. Μπορεί επίσης να πραγματοποιηθεί, για παράδειγμα, στον τομέα των οικονομικών, της ασφάλειας και των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Επιπλέον, όταν τα κράτη συνεργάζονται στον τομέα των οικονομικών πολιτικών και καταργούν τους δασμολογικούς φραγμούς, δημιουργούν ευκαιρίες και για τους φορείς του ιδιωτικού τομέα να ξεκινήσουν να συνεργάζονται. Σε πολλές περιπτώσεις, η διαδικασία της πολιτικής ολοκλήρωσης δημιουργεί ένα νέο πλαίσιο για την ανθρώπινη δραστηριότητα, το οποίο ωφελεί και μη κρατικούς παράγοντες (Heinoenen, 2006).

Για το λόγο αυτό ο Wallace (1990) κάνει διάκριση μεταξύ της «επίσημης» και της «άτυπης» ολοκλήρωσης. Η τυπική ολοκλήρωση είναι αποτέλεσμα των εσκεμμένων πολιτικών ενεργειών και περιλαμβάνει, για παράδειγμα, τη θέσπιση θεσμών, πολιτικών ή νομοθεσίας. Η άτυπη ολοκλήρωση, από την άλλη πλευρά, αναφέρεται σε μια διαδικασία που έχει αποτελεσματικές συνέπειες, χωρίς επίσημη και έγκυρη παρέμβαση (Wallace, 1990). Η επίσημη ολοκλήρωση δεν προηγείται απαραίτητως πάντοτε της άτυπης ολοκλήρωσης. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η συνεργασία μη κρατικών φορέων μπορεί επίσης να δημιουργήσει πιέσεις για εμβάθυνση της επίσημης διαδικασίας ολοκλήρωσης.

1.2.1.2. Θεωρητικές προσεγγίσεις της περιφέρειας

Η έννοια της ολοκλήρωσης δεν είναι ωστόσο η μόνη που έχει λάβει διαφορετικές έννοιες μεταξύ των ερευνητών. Ο ορισμός της περιφέρειας έχει επίσης λάβει μεγάλη προσοχή, ως προς τη θεωρητική προσέγγιση της και τα όρια της. Σύμφωνα με τον Hetne (1999), η περιφέρεια, στο πλαίσιο της περιφερειακής

ολοκλήρωσης, μπορεί να λάβει πέντε διαφορετικές διαστάσεις. Αρχικά και με την πιο απλή έννοια, μια περιφέρεια αποτελεί μια περιοχή, μια γεωγραφική οντότητα, οριοθετημένη από φυσικά εμπόδια που χαρακτηρίζεται από οικολογικά χαρακτηριστικά. Προκειμένου να περιφερειοποιηθεί περαιτέρω, αυτή η συγκεκριμένη περιοχή πρέπει απαραίτητα να κατοικηθεί από ανθρώπους.

Αυτό με τη σειρά του προσδίδει μια κοινωνική διάσταση στην περιφέρεια, οδηγώντας στη δεύτερη εννοιολογική προσέγγιση της ως ένα κοινωνικό σύστημα, το οποίο συνεπάγεται σχέσεις μεταβαλλόμενης φύσης μεταξύ των ανθρώπινων ομάδων. Αυτές οι σχέσεις αποτελούν ένα συγκρότημα ασφαλείας, από το οποίο εξαρτώνται οι συνιστώσες μονάδες, καθώς και η συνολική πολιτική σταθερότητα του περιφερειακού συστήματος (Hetne, 1999).

Στην τρίτη εννοιολογική προσέγγιση, η περιφέρεια νοείται μια οργανωμένη συνεργασία σε οποιονδήποτε πολιτιστικό, οικονομικό, πολιτικό ή στρατιωτικό τομέα. Στην περίπτωση αυτή, η περιφέρεια ορίζεται από την ιδιότητα του εν λόγω περιφερειακού οργανισμού. Ελλείπει οργανωμένης συνεργασίας, η έννοια του περιφερειακού δεν έχει νόημα (Hetne, 1999).

Στην τέταρτη εννοιολογική προσέγγιση η περιφέρεια νοείται ως κοινωνία των πολιτών, η οποία διαμορφώνεται όταν το οργανωτικό πλαίσιο προάγει την κοινωνική επικοινωνία και τη σύγκλιση αξιών σε όλη την περιοχή. Φυσικά, η προϋπάρχουσα ύπαρξη μιας κοινής πολιτιστικής παράδοσης σε όλη την περιοχή είναι ζωτικής σημασίας, αλλά ο πολιτισμός δεν είναι μόνο δεδομένος, αλλά συνεχώς δημιουργημένος και αναδημιουργημένος (Hetne, 1999).

Τέλος στην πέμπτη διάσταση, η περιφέρεια έχει οριστεί ως υποκείμενο που έχει ξεχωριστή ταυτότητα, νομιμότητα και δομή λήψης αποφάσεων. Βασικοί τομείς για την περιφερειακή παρέμβαση είναι η επίλυση συγκρούσεων (μεταξύ και εντός των πρώην κρατών) και η ευημερία (όσον αφορά την κοινωνική ασφάλεια και την περιφερειακή ισορροπία). Η τελική έκβαση αυτού του γεγονότος θα μπορούσε να είναι μια «περιφέρεια-κράτος», η οποία από την άποψη της εμβέλειας μπορεί να συγκριθεί με τις κλασσικές αυτοκρατορίες, αλλά από την άποψη της πολιτικής τάξης αποτελεί μια εθελοντική εξέλιξη των κυρίαρχων εθνικών, πολιτικών μονάδων σε μια υπερεθνική κοινότητα ασφάλειας (Hetne, 1999).

1.2.1.3. Περιφερειακή ολοκλήρωση

Σύμφωνα με τον Mwithiga (2015), η περιφερειακή ολοκλήρωση αναφέρεται στη διαδικασία της ένωσης των κρατών και της υπογραφής κοινών συμφωνιών για την συνεργασία σε ορισμένους τομείς. Αυτή η διαδικασία εποπτεύεται από τις κυβερνήσεις των συγκεκριμένων κρατών. Η περιφερειακή συνεργασία μπορεί να λάβει διάφορες μορφές, ανάλογα με τους στόχους των κρατών που εμπλέκονται. Τα κράτη μπορεί να επιθυμούν την ένωση για οικονομικούς λόγους ή ακόμα περισσότερο για να σχηματίσουν μια πολιτική συμμαχία ή ένωση. Ωστόσο η ιστορία δείχνει ότι πολλά κράτη σε ολόκληρο τον κόσμο συνάπτουν περιφερειακές συμφωνίες κυρίως για οικονομικούς σκοπούς.

Η οικονομική συνεργασία μεταξύ των χωρών μπορεί να πραγματοποιηθεί σε τρία επίπεδα. Ο συντονισμός είναι το χαμηλότερο επίπεδο οικονομικής συνεργασίας. Συνήθως περιλαμβάνει την εθελοντική ευθυγράμμιση των εθνικών πολιτικών και των επενδύσεων σε ορισμένους τομείς της οικονομίας. Η εναρμόνιση είναι το υψηλότερο επίπεδο συνεργασίας και συνήθως συνεπάγεται εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας ή τη θέσπιση κοινής νομοθεσίας. Σε αυτό το επίπεδο, η νομοθεσία εξακολουθεί να είναι εθνική και όλες οι πολιτικές και τα μέσα ελέγχονται και εφαρμόζονται σε εθνικό επίπεδο, μολονότι ενδέχεται να συμφωνηθούν σε περιφερειακό επίπεδο. Η ένταξη είναι το υψηλότερο επίπεδο οικονομικής συνεργασίας. Σε μια περιφερειακά ενοποιημένη αγορά, ορισμένες από τις παραδοσιακές εξουσίες λήψης αποφάσεων των εθνικών κρατών μεταφέρονται στο περιφερειακό επίπεδο και οι περιφερειακοί κανόνες και αποφάσεις υπερισχύουν της εθνικής νομοθεσίας. Επιπλέον, τουλάχιστον ορισμένες οικονομικές πολιτικές διατυπώνονται σε περιφερειακό επίπεδο. Επομένως, η ένταξη μπορεί να αφορά τόσο τη διαδικασία στο σύνολό της, όσο και ένα ορισμένο προηγμένο επίπεδο συνεργασίας (Mwithiga, 2015).

Σύμφωνα με τον Kritzinger-van Niekerk (2005), η περιφερειακή ολοκλήρωση μπορεί να καθοριστεί βάσει τριών διαστάσεων: 1) της γεωγραφικής, η οποία υποδεικνύει τον αριθμό των χωρών που συμμετέχουν σε μια ρύθμιση, 2) της ουσιαστικής κάλυψης ή του πλάτους που καλύπτει τον κλάδο ή την

δραστηριότητα (εμπόριο, πολιτικές, τομεακές πολιτικές κλπ.) και 3) του βάθους της ολοκλήρωσης, το οποίο υποδεικνύει τον βαθμό κυριαρχίας των χωρών στη διαδικασία της ολοκλήρωσης. Στο πλαίσιο αυτό τα κράτη μπορεί απλά να έχουν κοινό συντονισμό σε μια πολιτική ή απλά να συνεργάζονται σε έναν τομέα, ενώ στο άλλο άκρο, τα κράτη μπορεί να είναι βαθιά ενσωματωμένα.

Το αποτέλεσμα της ολοκλήρωσης μπορεί να ποικίλει, ανάλογα με το είδος και τη φύση της συνεργασίας. Συνδυάζοντας αυτές τις διαφορετικές διαστάσεις και τα πεδία ολοκλήρωσης, είναι δυνατόν να εντοπιστούν πολύ διαφορετικά είδη διαδικασιών. Αυτό σημαίνει επίσης ότι οι τελικές καταστάσεις αυτών των διαδικασιών δεν είναι αναγκαστικά παρόμοιες σε διάφορους τομείς. Για παράδειγμα, το τελευταίο στάδιο της επίσημης οικονομικής ολοκλήρωσης μπορεί να είναι η δημιουργία μιας νομισματικής ένωσης, αλλά στην άτυπη διαδικασία της ολοκλήρωσης, οι φορείς του ιδιωτικού τομέα μπορούν να συνεχίσουν να αναπτύσσουν στενότερους δεσμούς συνεργασίας μεταξύ τους (Heinonen, 2006).

1.2.1.4. Περιφερειοποίηση – Ρεζιοναλισμός

Είναι σημαντικό, για όσα θα ειπωθούν αργότερα, να καταγραφούν επίσης οι έννοιες του ρεζιοναλισμού (regionalism) και της περιφερειοποίησης (regionalization), καθώς και να γίνει σαφής διαχωρισμός μεταξύ αυτών.

Ο ρεζιοναλισμός είναι η έκφραση μιας κοινής αίσθησης ταυτότητας και σκοπού σε συνδυασμό με τη δημιουργία και την εφαρμογή θεσμών που εκφράζουν μια ιδιαίτερη ταυτότητα και σχήμα συλλογικής δράσης μέσα σε μια γεωγραφική περιοχή (Ethier, 1998). Αναφέρεται γενικά σε διαδικασίες περιφερειακής ολοκλήρωσης καθώς και στην πιο περιεκτική διαδικασία της περιφερειοποίησης (σχηματισμός περιφερειών) (Kacowicz, 2018). Μπορεί επίσης να αναφερθεί πιο συγκεκριμένα στην ιδεολογία της οικοδόμησης μιας περιφέρειας ως πολιτικό σχέδιο. Ο ρεζιοναλισμός σχετίζεται επίσης με το κίνητρο των κυβερνήσεων και των λαών, δύο ή περισσότερων κρατών να ιδρύσουν εθελοντικές ενώσεις και να συγκεντρώσουν πόρους για τη δημιουργία κοινών λειτουργικών και θεσμικών ρυθμίσεων (Higgott, 2005). Εν ολίγοις, ο ρεζιοναλισμός θεωρείται ως ένα ευρύτερο σχέδιο διακυβέρνησης, όπου η εξουσία και η

νομιμότητα ασκούνται σε οριοθετημένους αλλά μετά-κυρίαρχους χώρους (Grugel, 2006).

Ομοίως, η περιφερειοποίηση μπορεί να θεωρηθεί ως η ανάπτυξη της κοινωνικής ενσωμάτωσης μέσα σε μια δεδομένη περιοχή, συμπεριλαμβανομένων των μη κατευθυνόμενων και αυθόρμητων διαδικασιών κοινωνικής και οικονομικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των μονάδων. Ως μια δυναμική διαδικασία, μπορεί να κατανοηθεί καλύτερα ως μια συνεχής διαδικασία διαμόρφωσης περιφερειών ως γεωπολιτικών μονάδων, όπως η οργανωμένη πολιτική συνεργασία σε μια συγκεκριμένη ομάδα κρατών και η μέσω συστημάτων περιφερειακή διακυβέρνηση, όπως οι περιφερειακές πλουραλιστικές κοινότητες ασφαλείας (Kacowicz, 2018).

Ο ρεζιοναλισμός και η περιφερειοποίηση βρίσκουν έκφραση ουσιαστικά στους τομείς της οικονομίας και της ασφάλειας, καθώς και στις οικονομικές μορφές περιφερειακής διακυβέρνησης, παράλληλα με τους κανονιστικούς ή ιδεολογικούς πολιτιστικούς τομείς (Kacowicz, 2018).

Η λογική του ρεζιοναλισμού δεν έχει μια μόνο διάσταση. Ορισμένες βασικές διαστάσεις είναι η πολιτιστική ταυτότητα, ο βαθμός οικονομικής και πολιτικής ομοιογένειας και η τάξη ασφάλειας, ιδίως η σχετική ικανότητα επίλυσης των συγκρούσεων, δηλαδή ο χειρισμός και η επίλυση περιφερειακών συγκρούσεων χωρίς εξω-εδαφική παρέμβαση. Ο νέος ρεζιοναλισμός προϋποθέτει επίσης την ανάπτυξη μιας περιφερειακής κοινωνίας των πολιτών, επιλέγοντας περιφερειακές λύσεις σε ορισμένα τοπικά, εθνικά και παγκόσμια προβλήματα. Η συνέπεια αυτού είναι ότι όχι μόνο τα οικονομικά, αλλά και τα κοινωνικά και πολιτιστικά δίκτυα εξελίσσονται ταχύτερα από την επίσημη πολιτική συνεργασία σε περιφερειακό επίπεδο (Hettner, 1999; 2003).

Σύμφωνα με τον Ravenhill (2008) η περιφερειοποίηση είναι η κοινωνική ολοκλήρωση και η συχνά μη κατευθυνόμενη διαδικασία κοινωνικής και οικονομικής αλληλεπίδρασης, ενώ από την άλλη ο ρεζιοναλισμός είναι η επίσημη διαδικασία της διακυβερνητικής συνεργασίας μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών. Όπως υπογραμμίζει ο Beeson (2014), ο ρεζιοναλισμός είναι το σύνολο συνειδητών δραστηριοτήτων που διεξάγονται από τα κράτη εντός μιας περιοχής

για συνεργασία, ενώ η περιφερειοποίηση είναι μια λιγότερο συνειδητή διαδικασία που είναι το αποτέλεσμα της συνεργασίας αυτών των πολιτικών κρατών. Ο ρεζιοναλισμός αναφέρεται απλά σε μια εκούσια πολιτική διαδικασία, η οποία βασικά οδηγείται από κυβερνήσεις με παρόμοιους στόχους και αξίες, επιδιώκοντας τη συνολική ανάπτυξη σε μια περιοχή, ενώ η περιφερειοποίηση, είναι απλώς η φυσική τάση σχηματισμού περιφερειών ή η διαδικασία σχηματισμού περιφερειών λόγω των ομοιοτήτων μεταξύ των κρατών σε ένα δεδομένο γεωγραφικό χώρο (Munakata, 2004).

1.2.2. Προσεγγίσεις περιφερειακής ολοκλήρωσης

Η περιφερειακή ολοκλήρωση έχει αποκτήσει πολλές έννοιες ως διαδικασία αλληλεπίδρασης. Σε μια προσπάθεια να εξηγηθούν και να ταξινομηθούν οι προσεγγίσεις της περιφερειακής ολοκλήρωσης, οι Van Langenhove και Marchesi (2008) εξετάζουν τον χαρακτήρα της περιφερειακής ολοκλήρωσης σε γενιές. Ο διαχωρισμός αυτός συμβάλλει στην υπογράμμιση της δυνατότητας συνύπαρξης διαφόρων ειδών περιφερειακών συμφωνιών, οι οποίες είναι διαφορετικές ως προς την ποιότητα / το περιεχόμενο, ενώ αναγνωρίζει επίσης το γεγονός ότι ορισμένες μορφές περιφερειακής ολοκλήρωσης, βασίζονται σε άλλες προγενέστερες.

1.2.2.1. Πρώτης γενιάς περιφερειακή ολοκλήρωση

Η περιφερειακή ολοκλήρωση πρώτης γενιάς βασίζεται στην ιδέα μιας γραμμικής διαδικασίας οικονομικής ολοκλήρωσης, η οποία περιλαμβάνει χωριστές εθνικές οικονομίες, σε μεγαλύτερες οικονομικές περιφέρειες. Ξεκινά με τη δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών. Μία ζώνη ελεύθερων συναλλαγών περιλαμβάνει μια διαδικασία κατά την οποία τα κράτη καταργούν όλους τους τελωνειακούς δασμούς και τις ποσοστώσεις μεταξύ τους και στη συνέχεια καθορίζουν μεμονωμένα το επίπεδο των δασμών για να χρεώνουν στις εισαγωγές που προέρχονται εκτός της περιοχής. Αυτή η ζώνη ελεύθερων συναλλαγών κινείται σταδιακά σε διαδοχικά στάδια βαθύτερης ολοκλήρωσης. Μεταβαίνει από μια ζώνη ελεύθερων συναλλαγών σε μια τελωνειακή ένωση, την κοινή αγορά, τη νομισματική ένωση και μπορεί να συνεχίσει μέχρι να φτάσει στη δημιουργία μιας ομοσπονδίας (Heinone, 2006).

Ένα παράδειγμα κλασικής γραμμικής εξέλιξης είναι η εξέλιξη της Δυτικής Ευρώπης μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο από τη δημιουργία της ευρωπαϊκής οικονομικής κοινότητας (ΕΟΚ) με τη συνθήκη της Ρώμης το 1957 για την κατάργηση όλων των δασμών και των ποσοστώσεων στο ενδοκοινοτικό εμπόριο, τη μετάβαση το 1968 στη θέσπιση ενός κοινού εξωτερικού τιμολογίου (common external tariff- CET), τη δημιουργία μιας ενιαίας αγοράς στα μέσα της δεκαετίας του 1980 για την εξάλειψη των εμποδίων που εξακολουθούν να υφίστανται στο εμπόριο και την εγκαθίδρυση των τεσσάρων ελευθεριών κυκλοφορίας, δηλαδή των προσώπων, των αγαθών, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων (Heinonen, 2006). Η ΕΕ ολοκλήρωσε επίσης τη διαδικασία δημιουργίας ενιαίου κοινού νομίσματος. Η Ευρωπαϊκή Ένωση από τον καιρό της συγκρότησής της και της ανάπτυξής της, αποτέλεσε το μοχλό και το πρότυπο για τη δημιουργία αυτού του τρόπου ολοκλήρωσης. Αυτή η προσέγγιση αποδείχθηκε ότι είναι η πιο δημοφιλής με περισσότερες από 170 περιφερειακές εμπορικές ρυθμίσεις, που κοινοποιήθηκαν από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (Telo, 2013).

1.2.2.2. Δεύτερης γενιάς περιφερειακή ολοκλήρωση

Στην περιφερειακή ολοκλήρωση δεύτερης γενιάς, το κύριο χαρακτηριστικό είναι η ανάπτυξη μιας πολιτικής διάστασης. Συχνά θεωρείται ως μια πολυδιάστατη μορφή ολοκλήρωσης, που περιλαμβάνει οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές πτυχές και συνεπώς υπερβαίνει τον στόχο της δημιουργίας ενός μόνο καθεστώτος ελευθέρων συναλλαγών ή μιας συμμαχίας ασφάλειας. Ο κύριος λόγος για την εδραίωση της περιφερειακής συνοχής και ταυτότητας είναι να διαμορφωθεί μια πολιτική ένωση. Η λογική πίσω από αυτό, είναι ότι δεν μπορεί κανείς να απομονώσει το εμπόριο και την οικονομία από την υπόλοιπη κοινωνία. Επομένως, η διαδικασία της ολοκλήρωσης θα προσεγγίσει άλλους μη οικονομικούς τομείς όπως η δικαιοσύνη, η ασφάλεια και ο πολιτισμός. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι καθώς οι οικονομίες των διαφόρων κρατών ενσωματώνονται όλο και πιο πολύ, θα χρειαστούν κοινές πολιτικές για φορολογικά και κοινωνικά θέματα καθώς και πολιτική ολοκλήρωση (Kritzinger-van Niekerk, 2005; Heinonen, 2006).

Αυτή η προσέγγιση της περιφερειοποίησης, είναι επίσης γνωστή ως «νέος ρεζιοναλισμός». Οι Hettne και Söderbaum (1998) αναφέρουν ότι ο νέος ρεζιοναλισμός συνεπάγεται πιο αυθόρμητες διαδικασίες (σε σύγκριση με τον παλιό ρεζιοναλισμό ή το πρώτο κύμα της περιφερειακής ολοκλήρωσης), που συχνά εκδηλώνεται από κάτω και μέσα στην ίδια την περιοχή. Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό, ο νέος ρεζιοναλισμός φαίνεται σαφώς να είναι μια διαδικασία από τη βάση προς την κορυφή, η οποία μπορεί να γίνει είτε επίσημα, είτε άτυπα (αυθόρμητα). Ενώ ο παλιός ρεζιοναλισμός δημιουργήθηκε «από πάνω προς τα κάτω» (από τις υπερδυνάμεις), ο νέος ρεζιοναλισμός είναι μια πιο αυθόρμητη διαδικασία που μπορεί να ξεκινήσει «εκ των έσω» (από το εσωτερικό των περιφερειών/περιοχών) ή «από κάτω» (Hettne 1999; 2003; 2006).

1.2.2.3. Τρίτης γενιάς περιφερειακή ολοκλήρωση

Η περιφερειακή ολοκλήρωση τρίτης γενιάς χαρακτηρίζεται από παγκόσμιες περιφέρειες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια σκηνή. Αυτό σημαίνει ότι οι περιφέρειες ενεργούν στο πλαίσιο των παγκόσμιων διεθνών καθεστώτων, θα αλληλεπιδρούν με άλλους θεσμούς περιφερειακής ολοκλήρωσης και με κράτη μέλη που βρίσκονται εκτός της γεωγραφικής τους περιοχής. Ενώ στην ολοκλήρωση της πρώτης και της δεύτερης γενιάς το σημείο εστίασης είναι κυρίως η περιοχή των περιφερειών, η τρίτη γενιά επικεντρώνεται σε διαδικασίες που ξεκινούν έξω από την περιφέρεια, σε ολόκληρο τον κόσμο (Van Langenhove και Marchesi, 2008).

Η τρίτης γενιάς περιφερειακή ολοκλήρωση έχει τρία βασικά χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν από τις προηγούμενες γενιές. Πρώτον σε αυτή την προσέγγιση, τα θεσμικά περιβάλλοντα για την αντιμετώπιση των συνεπειών έξω από την περιφέρεια είναι πιο παρόντα και κυρίαρχα. Ένα παράδειγμα είναι η ΕΕ που έχει ένα σύνταγμα που της δίνει νομική προσωπικότητα ως υπερεθνικό οργανισμό και μπορεί στο μέλλον να της επιτρέψει να λειτουργήσει ως υπερεθνικός οργανισμός στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών (Telò, 2013). Δεύτερον, στην προσέγγιση της τρίτης γενιάς για την ολοκλήρωση, οι περιφέρειες καθίστανται πιο ενεργητικές όσον αφορά τη συμμετοχή σε διαπεριφερειακές ρυθμίσεις και συμφωνίες που επηρεάζουν τις σχέσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Για

παράδειγμα, οι ευρωπαϊκές συμφωνίες οικονομικής εταιρικής σχέσης με τις περιοχές της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού, ασχολούνται εδώ και πάνω από 30 χρόνια με το εμπόριο μεταξύ των περιφερειακών ενώσεων με στόχο την προώθηση της ανάπτυξης του εμπορίου και της μείωσης της φτώχειας (Knight et al, 2016). Τέλος, το τρίτο βασικό διακριτικό χαρακτηριστικό της τρίτης γενιάς περιφερειακής ολοκλήρωσης, είναι ότι οι περιφέρειες δραστηριοποιούνται πιο ενεργά στο επίπεδο των Ηνωμένων Εθνών. Πολλές από τις προσπάθειες περιφερειακής ολοκλήρωσης σε διάφορα μέρη του κόσμου διαμορφώνονται σύμφωνα με τις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θεωρούμενες ως αναμφισβήτητα το πιο επιτυχημένο περιφερειακό όργανο στον κόσμο (Van Langenhove και Marchesi, 2008).

1.2.3. Θεσμοί προώθησης περιφερειακής ολοκλήρωσης

Η περιφερειακή ολοκλήρωση βασίζεται στην αρχή ότι το ελεύθερο εμπόριο είναι κατά κύριο λόγο ωφέλιμο. Στη δεκαετία του '90, πολλές πρώην κομμουνιστικές χώρες αναγνώρισαν τα οφέλη του ελεύθερου εμπορίου υποβάλλοντας αίτηση ένταξης στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ). Τον Δεκέμβριο του 2001, η κομμουνιστική Κίνα προσχώρησε στον ΠΟΕ, δημιουργώντας ένα ορόσημο στην αποδοχή της νεοφιλελεύθερης διεθνούς οικονομικής οργάνωσης. Η αποδοχή της ιδεολογίας της αγοράς εξαπλώθηκε γρήγορα πέρα από τον προηγμένο βιομηχανικό κόσμο στις ηπείρους της Λατινικής Αμερικής, της Ασίας και της Αφρικής. Η πτώση του τείχους του Βερολίνου το 1989 και η αποσύνθεση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 καθόρισαν το τέλος του κομμουνισμού, που αντικαταστάθηκε από τον οικονομικό φιλελευθερισμό. Με την αποδοχή των ιδεών του οικονομικού φιλελευθερισμού, οι φραγμοί στο διασυνοριακό εμπόριο διαβρώθηκαν. Η άρση των φραγμών στο εμπόριο άρχισαν να αναπτύσσονται σε περιφερειακό επίπεδο για να ενθαρρύνουν το εμπόριο μεταξύ ορισμένων περιοχών (Schiff και Winters, 2003).

Οι συμφωνίες περιφερειακής ολοκλήρωσης επιβάλλονται επισήμως από τον ΠΟΕ και αποτελούν τις μοναδικές εξαιρέσεις από την αρχή της μη διάκρισης. Ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 25 των Γενικών Συμφωνιών για τα Εμπόδια και τις Δασμολογικές Προδιαγραφές (προκάτοχος του ΠΟΕ), υπάρχουν τρεις βασικοί

περιορισμοί που επιβάλλονται στις περιφερειακές συμφωνίες. Πρώτον, οι συμφωνίες πρέπει γενικά να αυξήσουν την προστασία έναντι των αποκλεισμένων κρατών, δεύτερον, τα καθεστώτα περιφερειακής ολοκλήρωσης πρέπει να μειώσουν τα εσωτερικά τιμολόγια στο μηδέν και να καταργήσουν όλους τους άλλους περιοριστικούς κανονισμούς για το εμπόριο εντός της συμφωνημένης περιοχής και τρίτον να καλύψουν ουσιαστικά όλες τις συναλλαγές. Οι όροι αυτοί εξασφαλίζουν ότι οι συμφωνίες περιφερειακής ολοκλήρωσης δεν υπονομεύουν την πρόσβαση άλλων χωρών στον τομέα της ολοκλήρωσης (Heinonen, 2006). Σήμερα σχεδόν όλα τα 164 κράτη μέλη του ΠΟΕ συμμετέχουν σε μία ή περισσότερες περιφερειακές εμπορικές συμφωνίες (Baier et al, 2014).

Ωστόσο, δεν ισχύουν σήμερα όλες οι περιφερειακές εμπορικές συμφωνίες που έχουν κοινοποιηθεί από τον ΠΟΕ. Η πλειοψηφία των καταργούμενων συμφωνιών έχει αντικατασταθεί από επανασχεδιασμένες συμφωνίες. Από το σύνολο των 214 συμφωνιών που έχουν κοινοποιηθεί στη ΓΣΔΕ / ΠΟΕ, 134 εξακολουθούν να ισχύουν. Κατά τη δεκαετία του 1950 υπήρξαν λίγες κοινοποιήσεις στη ΓΣΔΕ. Κατά τη δεκαετία του 1960, οι κοινοποιήσεις γίνονταν κατά μέσον όρο δύο ή τρεις φορές ετησίως. Στη δεκαετία του 1970, ο αριθμός των κοινοποιήσεων αυξήθηκε και έφθασε στο ανώτατο σημείο των 10, το 1973. Κατά τη διάρκεια των κοινοποιήσεων του 1980 και του 1990 μειώθηκαν σημαντικά μέχρι το 1992, καθώς κοινοποιήθηκαν 11 νέες περιφερειακές εμπορικές συμφωνίες. Έκτοτε, κατά μέσο όρο 11 νέες περιφερειακές συμφωνίες κοινοποιούνται ετησίως στον ΠΟΕ. Εκτός από τις κοινοποιηθείσες ρυθμίσεις, εκτιμάται ότι υπάρχουν περίπου 50 μη κοινοποιηθείσες συμφωνίες. Ο ΠΟΕ έχει επικυρώσει έναν αυξανόμενο αριθμό Προτιμησιακών Εμπορικών Περιοχών (Preferential Trading Agreements - PTA) τις τελευταίες δεκαετίες που καλύπτουν όλες τις ηπείρους στον πλανήτη. Ο σύγχρονος πολλαπλασιασμός των περιφερειακών συμφωνιών οφείλεται στην επιτυχημένη οικονομική ολοκλήρωση της ΕΕ (Schiff και Winters, 2003).

Οι λόγοι για τους οποίους τα κράτη τείνουν προς τη διαμόρφωση περιφερειακών ρυθμίσεων είναι αρκετοί. Αρχικά υπάρχει το στοιχείο ασφαλείας. Τα συμμετέχοντα κράτη μπορούν να χρησιμοποιούν τις περιφερειακές συμφωνίες, ως ένα μέσο ασφαλείας έναντι των χωρών μη μελών, καθώς και να ενισχύουν την

ασφάλεια έναντι άλλων μελών της ομάδας. Επίσης η ένταξη των κρατών σε μια γεωγραφική περιοχή θα καταστήσει τις συγκρούσεις μεταξύ τους πολύ δαπανηρές. Όπως εξηγήθηκε προηγουμένως, αυτό αποτέλεσε το κίνητρο πίσω από τη δημιουργία της ΕΕ μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι ευρωπαϊκές χώρες θα ήταν αλληλοεξαρτώμενες μεταξύ τους οικονομικά, ώστε το κόστος του πολέμου να είναι υπερβολικά υψηλό. Τα κράτη έχουν επίσης προσανατολιστεί προς ρυθμίσεις περιφερειακής ολοκλήρωσης εξαιτίας της διαπραγματευτικής ισχύος που μπορούν να κερδίσουν συνδυάζοντας την ατομική τους εξουσία. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να αποκομίσουν πολύ περισσότερα οφέλη, όταν έχουν μια φωνή, ειδικά στην παγκόσμια σκηνή. Εντούτοις, τα κράτη που είναι ενσωματωμένα θα αποκομίσουν μεγαλύτερο πλεονέκτημα, εάν λάβουν κοινή στάση σε βασικά ζητήματα (Telo, 2013).

Σε παγκόσμιο επίπεδο, η πλέον προηγμένη ρύθμιση περιφερειακής ολοκλήρωσης ήταν η Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην Ευρώπη υπήρξε επίσης η Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) αλλά δεν ήταν τόσο κυρίαρχη όσο και η ΕΕ. Το 1992, ωστόσο, οι μικρότερες ομάδες ΕΖΕΣ ενώθηκαν με την ΕΕ για να αποτελέσουν τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ). Αυτή η συμφωνία οδήγησε αργότερα τα κράτη της ΕΖΕΣ να αποκτήσουν πλήρη συμμετοχή στην ΕΕ. Η βαθύτερη ενσωμάτωση της ΕΕ οδήγησε στην επέκτασή της, πράγμα που σημαίνει ότι τα πολιτικά και οικονομικά οφέλη υπερβαίνουν τις πολιτικές και οικονομικές απώλειες. Η ΕΕ υπήρξε σε μεγάλο βαθμό εταίρος για διακρίσεις, αλλά υπέγραψε επίσης ορισμένες προτιμησιακές εμπορικές συμφωνίες με τα αναπτυσσόμενα κράτη (Moon, 2017).

Στη Λατινική Αμερική υπάρχει επίσης ιστορικό περιφερειακής ολοκλήρωσης. Στις αρχές της δεκαετίας του '50 και του '60 ιδρύθηκε η Λατινοαμερικανική Ένωση Ελευθέρων Συναλλαγών (Latin American Free Trade Association -LAFTA) και η Κοινή Αγορά της Κεντρικής Αμερικής (Central American Common Market -CACM), ωστόσο η επιτυχία τους ήταν βραχύβια. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 ιδρύθηκαν επίσης η Κοινότητα των Εθνών των Άνδεων (Andean Community of Nations - CAN) και η Κοινότητα της Καραϊβικής (Caribbean Community -CARICOM) αλλά και δεν είχαν επιτυχία. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 συντελέστηκε η δημιουργία ενός νέου περιφερειακού μπλοκ που ονομάστηκε

Κοινή Αγορά του Νότου (Mercosur), ως μια απόπειρα επαναλειτουργίας της CAN και της CARICOM. Σε αυτή συμμετείχαν η Αργεντινή, η Βραζιλία, η Παραγουάη και η Ουρουγουάη. Η Κοινή Αγορά του Νότου δημιουργήθηκε ως αποτέλεσμα του εκδημοκρατισμού, πολλών εκ των οικονομιών της Λατινικής Αμερικής. Μέχρι το 1995, αποτέλεσε μια ζώνη ελευθέρων συναλλαγών, η οποία στη συνέχεια μετατράπηκε σε τελωνειακή ένωση με μακροπρόθεσμο στόχο να αποτελέσει μια κοινή αγορά. Η Κοινότητα των Άνδεων, από την άλλη πλευρά, διαμορφώθηκε σε απάντηση, στην αποτυχία της LAFTA και το πρόγραμμα ένταξής της είχε ως στόχο να είναι πιο εκτεταμένο από κάθε άλλη οργάνωση που είχε σχηματιστεί προηγουμένως. Τα βήματα στις διαδικασίες περιφερειακής ολοκλήρωσης στη Λατινική Αμερική οφείλονται επίσης σε πολλή πολιτική, καλή θέληση και συνεργασία μεταξύ των διαφόρων αρχηγών κρατών (Malamud, 2004; Valvis, 2008).

Μια άλλη περιφερειακή εμπορική συμφωνία στην αμερικανική ήπειρο είναι και η Βορειοαμερικανική Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών (North American Free Trade Agreement – NAFTA), η οποία αποτελεί συμφωνία μεταξύ της Αμερικής, του Καναδά και του Μεξικού, η οποία δημιουργήθηκε τον Ιανουάριο του 1994. Η NAFTA άνοιξε τα οικονομικά σύνορα των τριών χωρών σε μια προσπάθεια εναντίον της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρωταρχικοί της στόχοι ήταν η προώθηση του εμπορίου, η κατάργηση των δασμών μεταξύ των μελών και η ανύψωση της ασθενέστερης οικονομίας του Μεξικού στο επίπεδο των νέων εταίρων τους. Η NAFTA ειδικότερα, έγινε η πρώτη περιφερειακή ομάδα που διαμορφώθηκε μεταξύ ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών. Ωστόσο, οι επικριτές, υποστήριξαν ότι η συμφωνία θα οδηγήσει σε μείωση της οικονομίας των ΗΠΑ και στην ενδεχόμενη εξάλειψη μεγάλου αριθμού ειδικευμένων εργατικών δυνάμεων. Η βάση για αυτό το επιχείρημα ήταν η πεποίθηση ότι οι αμερικανικές εταιρείες θα προσελκύονται να μετακομίσουν εκτός της χώρας, κυρίως στο Μεξικό, όπου οι κανονιστικοί νόμοι δεν είναι αυστηροί και η εργασία είναι λιγότερο δαπανηρή. Η NAFTA, αντίθετα από άλλες ομάδες περιφερειακής ολοκλήρωσης, είναι αποκλειστικά οικονομικού χαρακτήρα.

Πέρα από την Δύση, στην Ασία, η περιφερειακή ολοκλήρωση δεν είχε αρχικά σημαντικές επιπτώσεις στο εμπόριο μεταξύ των μελών. Έχει θεωρηθεί ότι

τα ασιατικά κράτη δεν εμπιστεύτηκαν τις περιφερειακές ρυθμίσεις, καθώς πολλές ασιατικές χώρες είχαν πετύχει, χωρίς τέτοιες διευθετήσεις και επίσης τα μικρότερα κράτη θεώρησαν ότι κινδύνευαν από την κυριαρχία των μεγαλύτερων κρατών. Η περιφερειακή ολοκλήρωση στην Ανατολή, πραγματοποιήθηκε μέσα από δύο αλληλοεπικαλυπτόμενα φόρουμ – την Ένωση Χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας (Association of Southeast Asian Nations - ASEAN) και την Οικονομική Συνεργασία Ασίας-Ειρηνικού (Asia-Pacific Economic Cooperation - APEC) (Moon, 2017).

Η ASEAN ιδρύθηκε για πρώτη φορά το 1967 για να προωθήσει την ειρηνική εθνική ανάπτυξη των κρατών μελών της μέσω της συνεργασίας. Η κίνηση προς την καθιέρωση εμπορικών συμφωνιών μεταξύ των μελών της, ξεκίνησε 10 χρόνια αργότερα. Ωστόσο, το ενδοπεριφερειακό εμπόριο παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα. Από την άλλη πλευρά, η APEC δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της ανοικτής περιφερειοποίησης. Κατά τη δημιουργία της, το 1989, δεν αποτελούσε επίσημη εμπορική συμφωνία, αλλά μια κοινότητα κρατών. Η συμφωνία υπογραμμίζει τη δέσμευση των μελών της για ελεύθερο και ανοικτό εμπόριο. Τα μέλη της APEC συμφώνησαν να επεκτείνουν την προτίμηση της APEC σε χώρες μη μέλη, δεδομένου ότι η συμφωνία δεν έχει την πρόθεση να εξελιχθεί σε τελωνειακή ένωση (Moon, 2017).

Στην Αφρική επίσης έχουν δημιουργηθεί πολυάριθμες ομάδες περιφερειακής ολοκλήρωσης, οι οποίες ιδρύθηκαν κατά τα πρώτα έτη της ανεξαρτησίας της, στη δεκαετία του 1960. Πολλές από τις αποικισμένες χώρες είχαν επίσης περιφερειακές ομάδες που σχηματίστηκαν από τους αποικιακούς κυρίους τους, όπως η Κοινότητα Ανατολικής Αφρικής (East African Community – EAC) κατά την αποικιακή περίοδο, πολλές από τις οποίες έθεσαν τα θεμέλια για τις μεταγενέστερες προσπάθειές τους για περιφερειακή ολοκλήρωση. Η EAC είναι μία από τις ισχυρότερες περιφερειακές οικονομικές κοινότητες στην Αφρική, η οποία έχει αναπτυχθεί σταδιακά από την ανασύστασή της το 2002, για τη δημιουργία μιας τελωνειακής ένωσης και έχει σχεδόν εφαρμόσει και υλοποιήσει ένα κοινό πρωτόκολλο για την αγορά. Σε γενικές γραμμές, μέσω της διαρκούς υποστήριξης, έχει καταφέρει να μειώσει έναν σημαντικό αριθμό εμπορικών εμποδίων στην περιοχή της Ανατολικής Αφρικής (Söderbaum, 2017).

Συνοψίζοντας, είναι εμφανές ότι η περιφερειακή ολοκλήρωση αποτελεί ένα φαινόμενο που έχει κατακτήσει σχεδόν κάθε ηπειρωτική χώρα στην παγκόσμια σκηνή λόγω των μεγάλων οφελών που τα κράτη αποκομίζουν σε έναν όλο και περισσότερο παγκοσμιοποιημένο κόσμο.

Κεφάλαιο 2^ο: Περιφερειακή ολοκλήρωση και Παγκοσμιοποίηση – Ανασκόπηση βιβλιογραφίας

2.1. Διακυβέρνηση σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο

2.1.1. Διακυβέρνηση

Η διακυβέρνηση αναφέρεται στους διάφορους τρόπους με τους οποίους οι επιχειρήσεις, οι οργανισμοί και οι κυβερνήσεις διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους. Η διακυβέρνηση αποτελεί την εφαρμογή πολιτικής και ενεργειών και επομένως συνεπάγεται την εφαρμογή κανόνων και κανονισμών αλλά και πρακτικών και ηθικών προτύπων και κανόνων και χαρακτηρίζεται από τον κατακερματισμό της πολιτικής εξουσίας. Ως εκ τούτου, η διακυβέρνηση περιλαμβάνει τους διάφορους θεσμοθετημένους τρόπους κοινωνικού συντονισμού που στοχεύουν στη δημιουργία και εφαρμογή συλλογικών δεσμευτικών κανόνων και κανονισμών, για την παροχή συλλογικών αγαθών σε συγκεκριμένους τομείς (Legler 2012).

Πρακτικά η έννοια της «διακυβέρνησης» αναφέρεται στη μετατόπιση από έναν ιεραρχικό τρόπο οργάνωσης, συνήθως συνδεδεμένο με τον όρο κυβέρνηση, σε μορφές που βασίζονται σε δίκτυα και συλλογική δράση. Τα τελευταία χρόνια, η δημοτικότητα της έννοιας στον τομέα της περιφερειακής πολιτικής έχει αυξηθεί παράλληλα με άλλες σχετικές διαδικασίες: την εμφάνιση ενός νέου παραδείγματος περιφερειακής πολιτικής που υπογραμμίζει τη χρήση ενδογενών δυνάμεων στις περιφέρειες, την επιρροή της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ και τις μεταρρυθμίσεις στη διαχείριση κυβερνητικών λειτουργιών που αποσκοπούν στη μείωση του κόστους μέσω της αποκέντρωσης και της αναδιοργάνωσης των παραδοσιακών ιεραρχικών σχέσεων. Από κοινού, αυτοί οι παράγοντες - οδηγοί υπογραμμίζουν ότι η επιτυχής διακυβέρνηση της περιφερειακής πολιτικής έγκειται στην ανάθεση πολιτικής και οικονομικής εξουσίας σε υποεθνικά επίπεδα. Από πολιτικής άποψης, φέρνει τους ανθρώπους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και, από οικονομική άποψη, επιτρέπει στις περιφέρειες να αναπτύξουν τα δικά τους ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στο δικό τους περιβάλλον (Ferry, 2003).

2.1.2. Παγκόσμια Διακυβέρνηση

Κατά παρόμοιο τρόπο μπορεί να οριστεί και η παγκόσμια διακυβέρνηση ως η πιθανή ρύθμιση της παγκόσμιας σφαίρας και η πολλαπλότητα των σφαιρών της εξουσίας και της φύσης των φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών, που εμπλέκονται στη διαδικασία ρύθμισης και στην παραγωγή παγκόσμιων δημόσιων αγαθών, σε μια προσπάθεια να επιλυθούν κοινά προβλήματα, που συχνά δεν γίνεται να λυθούν από τις εθνικές κυβερνήσεις. Ο Kasowicz (2018) αντιλαμβάνεται την έννοια της παγκόσμιας διακυβέρνησης ως «*διακυβέρνηση χωρίς κυβέρνηση*» (σ.62) ή ως ένα ενδιάμεσο στάδιο μεταξύ της διαχείρισης των παγκόσμιων προβλημάτων μέσω της παραδοσιακής διακρατικής πολιτικής και της λειτουργίας μιας παγκόσμιας κυβέρνησης. Παραδείγματα οργανισμών παγκόσμιας διακυβέρνησης περιλαμβάνουν οι λεγόμενοι παγκόσμιοι διεθνείς οργανισμοί, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ), καθώς και η Ομάδα των 8 (G8) και σήμερα η Ομάδα 20 (G-20), ως αμάλγαμα τόσο των πλούσιων όσο και των αναδυόμενων οικονομικών δυνάμεων που ασχολούνται με τα παγκόσμια οικονομικά ζητήματα (Weiss, 2016; Kasowicz, 2018).

2.1.3. Περιφερειακή Διακυβέρνηση

Σε περιφερειακό επίπεδο, η διακυβέρνηση χρησιμοποιήθηκε κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 για να περιγράψει τις πολύπλοκες, πολυεπίπεδες και πολυμερείς διαδικασίες λήψης αποφάσεων και υλοποίησης εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Με την όρο περιφερειακή διακυβέρνηση νοούνται οι θεσμοθετημένοι τρόποι κοινωνικού συντονισμού για την παραγωγή δεσμευτικών κανόνων ή δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών σε έναν ή περισσότερους θεματικούς τομείς σε περιφερειακό επίπεδο, ως μια περιφερειακή διαδικασία καθορισμού και θέσπισης κανόνων που εφαρμόζονται από περιφερειακούς οργανισμούς σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή ή γεωγραφική περιφέρεια ή γεωγραφικό χώρο (Serrano, 2005; Fawcett και Serrano, 2005).

Έτσι, το περιφερειακό πλαίσιο διακυβέρνησης ενσωματώνει τόσο τον κρατικό περιφερειακό χαρακτήρα με την κοινωνία όσο και την περιφερειοποίηση της αγοράς (Börzel και Risse, 2009). Η ΕΕ είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα

δομής που ασκεί περιφερειακή διακυβέρνηση (Telo, 2013), παρόλο που υπάρχουν και άλλα παραδείγματα σε διάφορες περιοχές του κόσμου, συμπεριλαμβανομένης της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής, της Νοτιοανατολικής Ασίας και της Αφρικής. Αυτά τα σχήματα περιφερειακής διακυβέρνησης εξετάζονται συνήθως ως περιφερειακοί οργανισμοί με πολλαπλούς στόχους, οι οποίοι μπορούν να επωφεληθούν από τα αποτελέσματα και τις διασυνδέσεις μεταξύ οικονομικών, πολιτικών και ζητημάτων ασφάλειας, αναπτύσσοντας έναν υψηλότερο και πιο σχετικό βαθμό δράσης (Söderbaum, 2015).

2.1.3.1. Περιφερειακή διακυβέρνηση σε θέματα ασφάλειας

Η ειρήνη και η ασφάλεια αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους θεματικούς τομείς της παγκόσμιας και της περιφερειακής διακυβέρνησης. Οι περιφερειακές εξουσίες και οι περιφερειακές οργανώσεις καθίστανται όλο και πιο σημαντικοί παράγοντες σε ορισμένους θεματικούς τομείς της ειρήνης και της ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένου του αφοπλισμού, της μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων, της διατήρησης της ειρήνης και της αντι-τρομοκρατίας. Υπάρχει μια σημαντική συζήτηση πολιτικής, σχετικά με το αν στο περιφερειακό-παγκόσμιο πλαίσιο, η περιφέρεια είναι απλώς ένας ενδιάμεσος παράγοντας (μεταξύ των εθνικών κρατών και της παγκόσμιας κοινότητας) που αναλαμβάνει καθήκοντα ασφάλειας που καθορίζονται σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με αυτή την προοπτική, η περιφερειακή διακυβέρνηση ασφαλείας πρέπει να συμβάλει σε ένα πολυμερές (παγκόσμιο) σύστημα που κυριαρχείται και ελέγχεται από το Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) (Söderbaum, 2015).

Ωστόσο, η σύγχρονη πραγματικότητα της πολιτικής στην παγκόσμια διακυβέρνηση της ασφάλειας, αντικατοπτρίζει μια μη ιεραρχική τάξη, στην οποία οι περιφέρειες πληρούν έναν πιο σημαντικό ρόλο, σε σχέση με αυτόν που συνεπάγεται η παραδοσιακή ιεραρχική προσέγγιση. Αρκετοί περιφερειακοί οργανισμοί, συμπεριλαμβανομένης της ΕΕ, της ASEAN, της Κοινότητας Ανάπτυξης της Νοτίου Αφρικής (SADC), της Οικονομικής Κοινότητας των Δυτικοαφρικανικών Κρατών (ECOWAS), του Συμβουλίου Συνεργασίας του

Κόλπου (GCC) και του Mercosur, έχουν αναπτύξει θεσμοθετημένους μηχανισμούς διακυβέρνησης της ασφάλειας και διαχείρισης των συγκρούσεων που δεν προέρχονται από τον ΟΗΕ, αλλά «από μέσα» ή «από κάτω» (τα συνεργαζόμενα κράτη και οι αναδυόμενες περιφερειακές κοινωνίες των πολιτών). Σε πολλές περιπτώσεις, για παράδειγμα, οι περιφέρειες μπορούν να αντιμετωπίσουν καλύτερα τις δικές τους συγκρούσεις από ό, τι οι μακρινοί περιφερειακοί οργανισμοί, όπως τα Ηνωμένα Έθνη (Söderbaum, 2015).

2.1.3.2. Περιφερειακή διακυβέρνηση σε οικονομικά θέματα

Όσον αφορά την οικονομική περιφερειακή διακυβέρνηση, η περιφερειοποίηση και ο ρεζιοναλισμός αναφέρονται σε μια οικονομική διαδικασία στην οποία το εμπόριο και οι επενδύσεις σε μια συγκεκριμένη περιοχή αναπτύσσονται ταχύτερα από το εμπόριο και τις επενδύσεις της περιφέρειας με τον υπόλοιπο κόσμο. Ταυτόχρονα, τα ζητήματα περιφερειακής οικονομικής διακυβέρνησης θα πρέπει να θεωρηθούν ως πολιτικές διαδικασίες εγγενώς συνδεδεμένες με τις κυριαρχικές δομές εξουσίας της περιοχής και τον τρόπο άσκησης της εξουσίας (Riggirozzi, 2012).

Τα σύγχρονα συστήματα οικονομικής περιφερειακής διακυβέρνησης είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ εξωγενών και ενδογενών δυνάμεων καθώς και διαδικασιών «από κάτω προς τα πάνω» ή «από πάνω προς τα κάτω». Η διακυβέρνηση στην παγκόσμια πολιτική οικονομία χαρακτηρίζεται από διακρατικοποίηση, δημιουργώντας πρόσθετες επίσημες και ανεπίσημες δομές εξουσίας και κυριαρχίας πέρα από το κράτος. Έτσι, η οικονομική περιφερειακή διακυβέρνηση μπορεί να καθοδηγείται από διεθνικές εταιρείες, ενώ η πολιτική της περιφερειακής ολοκλήρωσης και συνεργασίας μπορεί να θεωρηθεί ως σύγκλιση συμφερόντων μεταξύ των κρατικών ελίτ και των επιχειρήσεων ως ανταπόκριση στις αλλαγές στη διεθνή οικονομική δομή (Kacowicz, 2018).

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, σημειώθηκε μια εκθετική αύξηση του αριθμού των περιφερειακών εμπορικών ρυθμίσεων. Αυτό περιλάμβανε πολλαπλασιασμό διμερών, περιφερειακών και διαπεριφερειακών εμπορικών διακανονισμών ανά τον κόσμο, ιδίως στην Αμερική και στην περιοχή Ασίας-Ειρηνικού. Ακόμη και αν το πολυμερές εμπορικό σύστημα μπορεί να θεωρηθεί

μάλλον επιτυχημένο σε ιστορικό επίπεδο, το σύστημα παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου και Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (GATT / ΠΟΕ) αποδείχθηκε, σύμφωνα με τον Söderbaum, (2015) αρκετά αναποτελεσματικό στην αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων της παγκόσμιας οικονομίας. Τα τελευταία χρόνια, οι περιφερειακές δυνάμεις αποτέλεσαν πρωταρχικούς εταίρους των οικονομικών δικτύων, προσχωρώντας στις Ηνωμένες Πολιτείες, την Ευρώπη και την Ιαπωνία. Εκτός από τη Βραζιλία και την Ινδία (αρχικά μέλη της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης), η Κίνα και η Ρωσία προσχώρησαν στον ΠΟΕ, αυξάνοντας τη δύναμη τους στην παγκόσμια οικονομία (Söderbaum, 2015).

2.1.3.3. Περιφερειακή διακυβέρνηση σε θέματα πολιτικής

Ο ρεζιοναλισμός και η περιφερειακή διακυβέρνηση δεν είναι απλώς μια απάντηση στις ανάγκες ασφάλειας, λειτουργικότητας και οικονομίας. Ο ρεζιοναλισμός αποτελεί μια θεμελιώδη άσκηση πολιτικής, που λαμβάνει χώρα σε ένα πλαίσιο συγκρούσεων και συνεργασίας, έτσι ώστε να είναι επίσης γνωστές οι πολιτικές πτυχές της περιφερειακής διακυβέρνησης. Σε περιοχές όπως η Ευρώπη, η Αφρική και ορισμένα μέρη της Ασίας και της Αμερικής, τα συστήματα περιφερειακής διακυβέρνησης στοχεύουν στην κοινή αναζήτηση της διακυβέρνησης που μπορεί να θεωρηθεί όχι μόνο αποτελεσματική, αλλά και δημοκρατική, χωρίς αποκλεισμούς καθώς και νόμιμη. Αν και η δημοκρατία δεν είναι ούτε απαραίτητη, ούτε επαρκής προϋπόθεση, για την ολοκλήρωση και την περιφερειακή διακυβέρνηση, ο στόχος της πρόληψης της αντιστροφής της, είναι η ρίζα πολλών αποφάσεων των δημοκρατικών καθεστώτων να συνεργαστούν με τους γείτονές τους. Με αυτή την έννοια, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η ειρήνη και η σταθερότητα συμβάλλουν στην προώθηση της δημοκρατίας, ενώ η περιφερειακή συνεργασία, η περιφερειακή ολοκλήρωση και τα συστήματα περιφερειακής διακυβέρνησης μπορούν να θεωρηθούν ως βασικά για την περιφερειακή ειρήνη (Higgott, 2005).

2.2. Η σχέση μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης

Σύμφωνα με τον Kasowicz, (2018) η εντατικοποίηση των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης (που οδηγεί στην ανάγκη παγκόσμιας διακυβέρνησης) καθώς και η ανάπτυξη του ρεζιοναλισμού (συστήματα περιφερειακής διακυβέρνησης) είναι οι δύο βασικοί κινητήριοι μοχλοί στην ανάπτυξη της σύγχρονης παγκόσμιας τάξης, μαζί με την επίμονες δυνάμεις του εθνικισμού. Η ένταση ανάμεσα στο εδαφικά βασισμένο σύστημα πολιτικής οργάνωσης υπό τη μορφή κρατών, και στη δυναμική της παγκοσμιοποίησης, που ενσωματώνει τις αρχές της αγοράς, δημιουργεί μια περίπλοκη διαμάχη διακυβέρνησης, τόσο σε περιφερειακό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Υπάρχουν πολλές προοπτικές όσον αφορά τη σύνδεση μεταξύ της περιφερειακής διακυβέρνησης και της παγκόσμιας διακυβέρνησης, ήτοι τη σχέση μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης.

2.2.1. Προσεγγίσεις Συμβατότητας μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης

2.2.1.1. Ιστορική εξέλιξη φαινομένων

Αρχικά ένα βασικό κοινό στοιχείο μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της περιφερειακής ολοκλήρωσης είναι ότι έχουν εξελιχθεί μαζί ως φαινόμενα στο ιστορικό πλαίσιο, καθώς μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου άλλαξε δραματικά το πλαίσιο στο οποίο τα κράτη ασκούσαν την ασφάλεια και τις πολιτικές σχέσεις τους. Πράγματι, ο Ravenhill (2008) επισημαίνει δύο βασικούς παράγοντες που κατέστησαν δυνατή την εκθετική ανάπτυξη των περιφερειακών οργανισμών κατά τη δεκαετία του '90. Πρώτα το τέλος του Ψυχρού Πολέμου που απελευθέρωσε τα κράτη από γεωπολιτικούς και ιδεολογικούς περιορισμούς και δεύτερον, η αυξανόμενη παγκόσμια αλληλεξάρτηση και την εδραίωση των νεοφιλελεύθερων διεθνών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Το γεγονός ότι οι ΗΠΑ, η μοναδική υπερδύναμη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, συμμετείχε ενεργά σε πολιτικές και συμφωνίες περιφερειακής συνεργασίας ενίσχυσε ακόμη περισσότερο αυτή την τάση (Mansfield και Milner, 1999).

2.2.1.2. Ταύτιση περιφερειακής ολοκλήρωσης και παγκοσμιοποίησης

Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο η σύγκλιση μεταξύ των δύο εννοιών, της παγκοσμιοποίησης και της περιφερειακής ολοκλήρωσης, έγκειται και στην ταύτιση του περιφερειακού με το παγκόσμιο, εισάγοντας τον όρο της «παγκόσμιας περιφέρειας». Μια «παγκόσμια περιφέρεια» μπορεί να περιγραφεί σε διαφορετικά επίπεδα πολυπλοκότητας, με το πιο ολοκληρωμένο επίπεδο να θεωρείται το πολιτικό. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως ένα ιδανικό μοντέλο, το οποίο προσεγγίζουν διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές σε διάφορους βαθμούς. Στο πλαίσιο ο ρεζιοναλισμός είναι η διαδικασία της αύξησης της περιφερειοποίησης, και αυτή η έννοια μπορεί να αναφέρεται σε μια ενιαία περιοχή, καθώς και στο παγκόσμιο σύστημα. Αυτό συμβαίνει επειδή ο ρεζιοναλισμός είναι μια πολύπλοκη διαδικασία αλλαγής που λαμβάνει χώρα ταυτόχρονα σε πολλά επίπεδα: τη δομή του παγκόσμιου συστήματος στο σύνολό του, το επίπεδο των διαπεριφερειακών σχέσεων, καθώς και το εσωτερικό πρότυπο μιας ενιαίας περιοχής (μια περιοχή, τα έθνη, τις διακρατικές μικροπεριφέρειες, κλπ.) (Hettner, 1999; 2003).

Ωστόσο, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη η σταδιακή ανάπτυξη των διαπεριφερειακών σχέσεων (συμφωνίες ΕΕ και ASEAN ή ΕΕ και Mercosur). Στην πραγματικότητα, σύμφωνα με τους Held et al (2000) ένα είδος «μόλυνσης» έχει εξαπλωθεί κατά τα τελευταία έτη: ο ρεζιοναλισμός σε ένα μέρος του κόσμου, ενθαρρύνει τον ρεζιοναλισμό σε άλλα μέρη, είτε από μίμηση (επιτυχία της ευρωπαϊκής ενιαίας αγοράς), είτε αμυντικά (η Mercosur ήταν εν μέρει απάντηση στη δημιουργία της NAFTA). Όπως ισχυρίζονται οι Held et al (2010), ο νέος ρεζιοναλισμός δεν αποτελεί εμπόδιο στην πολιτική παγκοσμιοποίηση αλλά, αντίθετα, είναι απολύτως συμβατός με αυτή, ή την ενθαρρύνει έμμεσα.

Σύμφωνα με τους Hurrell (2007; 2016) και Kacowicz (2018) και μια από τις επικρατούσες απόψεις σχετικά με τη σχέση του ρεζιοναλισμού και της παγκοσμιοποίησης, είναι ότι ο ρεζιοναλισμός είναι μια διαδικασία που διευκολύνει τη παγκοσμιοποίηση και οι δύο έννοιες είναι μεταξύ τους συμβατές ή μπορεί να αλληλοεπικαλύπτονται.

Σύμφωνα με τον Legler (2012) και τον Kacowicz (2018) ο ρεζιοναλισμός μπορεί να θεωρηθεί ως ένα κρατικό έργο που διευκολύνει την εφαρμογή της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας, ενώ σε άλλες περιπτώσεις η περιφερειακή

ολοκλήρωση, η συνεργασία και η περιφερειακή διακυβέρνηση, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ένα ενδιάμεσο στάδιο συνεργασίας προς την κατεύθυνση της πλήρους συμμετοχής στην παγκόσμια οικονομία και στην παγκόσμια διακυβέρνηση. Σύμφωνα με τον ίδιο η περιφερειακή διακυβέρνηση και η παγκόσμια διακυβέρνηση, μπορεί να λειτουργούν ως αλληλεπικαλυπτόμενες διαδικασίες στους τομείς της ασφάλειας και της οικονομίας. Στην προσέγγιση αυτή, η πρόκληση είναι να οικοδομηθούν εφικτές ρυθμίσεις στις οποίες τα δύο συστήματα αλληλοεπικαλύπτονται μερικώς, ενδεχομένως μέσω διαπεριφερειακών ρυθμίσεων που υποστηρίζουν τις αρχές και τις αξίες που συνδέονται με την έννοια της πολυμέρειας (multilateralism). Αυτός ο τύπος σχέσης θα πρέπει να επικεντρωθεί σε ενδογενείς και χρηστικές συνδέσεις, όπως η εξωτερική προβολή της επιρροής των περιφερειακών δυνάμεων στα φόρουμ της παγκόσμιας διακυβέρνησης μέσω περιφερειακών ενώσεων όπως είναι η Ένωση των χωρών της Νοτίου Αμερικής (UNASUR) και η Ειρηνική Συμμαχία στο πλαίσιο της Λατινικής Αμερικής (Legler, 2012).

Σύμφωνα με αυτή τη λογική, τα περιφερειακά και παγκόσμια συστήματα διακυβέρνησης εμπλέκονται σε μια διαδικασία διαρκούς αλληλεπίδρασης. Η συμπληρωματική αλληλοεπικάλυψη και η συνεργασία μεταξύ της περιφερειακής διακυβέρνησης και της παγκόσμιας διακυβέρνησης, σύμφωνα με τον Kasowicz (2018), θυμίζουν τον μηχανισμό της αντιπροσώπευσης, σύμφωνα με τον οποίο τα έθνη-κράτη είναι έτοιμα να μεταβιβάσουν ορισμένα καθήκοντα και ευθύνες σε διεθνείς οργανισμούς, παρά να ενεργήσουν μονομερώς ή να συνεργαστούν άμεσα (Hawkins, 2006).

Η σχέση αυτή, της αλληλεπίδρασης καθορίζεται επίσης και στις υπόλοιπες διαστάσεις του ρεζιοναλισμού, όπως το εμπόριο, οι επενδύσεις, η ανάπτυξη και η ρύθμιση των πολυεθνικών εταιρειών. Για παράδειγμα, στο τομέα του εμπορίου, η περιφερειακή διακυβέρνηση και η παγκόσμια διακυβέρνηση ενδέχεται να αλληλεπιδρούν με σύνθετους τρόπους. Οι πολυμερείς αρχές και κανόνες του ΠΟΕ θα μπορούσαν να καθορίσουν τους αρχικούς όρους για τις περιφερειακές εμπορικές ρυθμίσεις. Ταυτόχρονα, εάν οι κανόνες στο πλαίσιο των περιφερειακών εμπορικών ρυθμίσεων συγκλίνουν με τους γενικούς πολυμερείς κανόνες (του

ΠΟΕ), θα μπορούσαν επίσης να ενισχύσουν το πολυμερές σύστημα (Hettne και Söderbaum, 2006).

Αντιθέτως, στον διεθνή χώρο της ασφάλειας η αξιολόγηση της συνύπαρξης των περιφερειακών κοινοτήτων ασφαλείας, της περιφερειακής διακυβέρνησης ασφαλείας και των δικτύων ασφαλείας είναι περισσότερο πολύπλοκη, λόγω της μεγαλύτερης επικέντρωσης στην εθνική και περιφερειακή ασφάλεια. Ταυτόχρονα, τα Ηνωμένα Έθνη και οι περιφερειακοί οργανισμοί χρειάζονται ο ένας τον άλλον και πρέπει να αναλάβουν κοινές ευθύνες για την επίλυση κοινών προβλημάτων ασφαλείας, ώστε να υπάρξει περιθώριο για συνεργασία μεταξύ των σχημάτων της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης (Söderbaum, 2015). Ένα παράδειγμα αυτής της συνύπαρξης θα μπορούσε να είναι η λειτουργία ειρηνευτικών δυνάμεων όπως η αποστολή σταθεροποίησης του ΟΗΕ στην Αϊτή (MINUSTAH) στο πλαίσιο της κοινής συνεργασίας μεταξύ Αργεντινής, Βραζιλίας και Χιλής (Kacowicz, 2018).

Τα σχήματα της περιφερειακής ολοκλήρωσης υποδεικνύουν ότι η διαχείριση των παγκόσμιων ζητημάτων μπορεί να γίνει πιο αποτελεσματική και λιγότερο δαπανηρή σε περιφερειακό επίπεδο από ό, τι σε παγκόσμιο επίπεδο, εν μέρει λόγω της λογικής της συλλογικής δράσης, σύμφωνα με την οποία ένας μικρότερος αριθμός παικτών, επιτρέπουν την καλύτερη και αποτελεσματικότερη συνεργασία. Αφού επιλυθούν τα προβλήματα συλλογικών ενεργειών στο επίπεδο της περιφερειακής διακυβέρνησης, τα προβλήματα συντονισμού μεταξύ των περιφερειών ενδέχεται να οδηγήσουν σε διαπεριφερειακή συνεργασία, ως ένα άλλο επίπεδο ή ένα πολυεπίπεδο σύστημα παγκόσμιας διακυβέρνησης (Kacowicz, 2018).

2.2.1.3. Η περιφερειακή ολοκλήρωση ως μέρος της παγκοσμιοποίησης

Σε πολλές προσεγγίσεις της σχέσης της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης, η πρώτη θεωρείται ως συνιστώσα, υποσύνολο ή μέρος της δεύτερης. Στην προσέγγιση αυτή η περιφερειακή διακυβέρνηση μπορεί να θεωρηθεί ως ένα συστατικό στοιχείο, επιθυμητό και απαραίτητο, οποιασδήποτε αρχιτεκτονικής παγκόσμιας διακυβέρνησης. Βοηθώντας τις εθνικές οικονομίες να γίνουν ανταγωνιστικές στην παγκόσμια αγορά, η περιφερειακή ολοκλήρωση και

άλλα σχήματα περιφερειακής διακυβέρνησης, θα μπορούσαν να οδηγήσουν την πολυμερή συνεργασία σε παγκόσμια κλίμακα, την υιοθέτηση φιλελεύθερων εγκαταστάσεων και το παγκόσμιο άνοιγμα των τοπικών οικονομιών. Έτσι, τα σχήματα περιφερειακής διακυβέρνησης αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι των μηχανισμών της φιλελεύθερης διεθνούς οικονομικής τάξης που ενσωματώνονται στα σχέδια της παγκόσμιας διακυβέρνησης (Ba και Hoffmann, 2006).

Το επιχείρημα ότι η περιφερειακή διακυβέρνηση, αποτελεί συνιστώσα της παγκόσμιας διακυβέρνησης, θυμίζει σύμφωνα με τον Kasowicz, (2018), την αρχή της επικουρικότητας που έχει κεντρική σημασία για το σχέδιο ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, οι δραστηριότητες διακυβέρνησης λαμβάνουν χώρα στο πιο αποτελεσματικό επίπεδο, τοπικό, εθνικό, περιφερειακό ή παγκόσμιο. Για παράδειγμα, η κατάλληλη περιφερειακή μονάδα στο ευρύτερο πλαίσιο της παγκόσμιας διακυβέρνησης θα παρέχει τα δημόσια αγαθά που σχετίζονται με μια περιφέρεια. Όσον αφορά τη διακυβέρνηση της παγκοσμιοποίησης, η Παγκόσμια Επιτροπή για τις Κοινωνικές Διαστάσεις της Παγκοσμιοποίησης (World Commission on the Social Dimensions of Globalization) υποστηρίζει ότι η περιφερειακή ολοκλήρωση θα πρέπει να αποτελέσει απαραίτητο βήμα προς την παγκόσμια διακυβέρνηση. Στο ίδιο πλαίσιο και σύμφωνα με το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UN Development Programme), η πρόκληση είναι να εξασφαλιστεί ένας «συνεκτικός πλουραλισμός», ώστε τα θεσμικά όργανα σε όλα τα επίπεδα, να λειτουργούν με ένα ευρύ συντονισμένο τρόπο. Στη σχέση αυτή μεταξύ της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης, η παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε ρεζιοναλισμό και ο ρεζιοναλισμός αναπαράγει τη λογική της παγκοσμιοποίησης, μέσα από την διευκόλυνση της ένταξης των χωρών στην παγκόσμια οικονομία. Ως εκ τούτου, ο στόχος είναι μια πολυεπίπεδη και πολυμερής διακυβέρνηση βασισμένη σε μια αρμονική σχέση μεταξύ διαφορετικών επιπέδων διακυβέρνησης και διαφορετικών κατηγοριών φορέων διακυβέρνησης (Thakur και Van Langenhove, 2007).

Καθώς αναπτύσσονται συστήματα διακυβέρνησης σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, αναπτύσσεται και ένα επαναλαμβανόμενο φιλελεύθερο όραμα για μια πιθανή αρμονική συνεργασία σε αυτά τα διαφορετικά επίπεδα. Οι κανονιστικές έννοιες που τονίζονται στην προσέγγιση αυτή είναι η

αντιπροσώπευση/ ανάθεση, η αστυνόμευση, η επικουρικότητα και η αμοιβαία ενίσχυση. Η ιδέα της αντιπροσώπευσης είναι αρκετά συνηθισμένη στον τομέα της ασφάλειας, υποθέτοντας ότι τα περιφερειακά όργανα μπορούν να επιτελούν καλύτερα τις σχετικές δραστηριότητες, σε σχέση με ένα παγκόσμιο οργανισμό, όπως για παράδειγμα ο ΟΗΕ, διασφαλίζοντας μεγαλύτερη νομιμότητα στην περιφέρεια (π.χ. στην ανάπτυξη ειρηνευτικών δυνάμεων) και εξυπηρετώντας τα ίδια συνολικά παγκόσμια συμφέροντα. Ομοίως, στον τομέα της οικονομίας, υπάρχει η υπόθεση ότι ο ΠΟΕ θα πρέπει να παρακολουθεί τον πολλαπλασιασμό των περιφερειακών οικονομικών ρυθμίσεων, υποθέτοντας την ύπαρξη αρμονίας συμφερόντων (Thakur και Van Langenhove, 2007).

2.2.2. Προσεγγίσεις Ασυμβατότητας μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης

2.2.2.1. «Παλιός» ρεζιοναλισμός και παγκοσμιοποίηση

Ένα βασικό σημείο απόκλισης μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης, εντοπίζεται στη διαφορά μεταξύ του παλιού ρεζιοναλισμού και της παγκοσμιοποίησης, καθώς ο νέος ρεζιοναλισμός θεωρείται περισσότερο συμβατός με την παγκοσμιοποίηση. Σύμφωνα με τους Hettner (1999; 2003), Söderbaum και Sbragia (2010) και Söderbaum (2013) η κλασική περιφερειακή ολοκλήρωση (δηλαδή ο παλιός ρεζιοναλισμός – πρώτη γενιά περιφερειακής ολοκλήρωσης) στη δεκαετία του 1950 και στη δεκαετία του 1960 διαμορφώθηκε από το διπολικό πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου. Βασιζόταν πρωτίστως στα κρατικά πολιτικά πλαίσια και ήταν ειδική σε σχέση με τους στόχους και το περιεχόμενο, με αποτέλεσμα συχνά να επικεντρώνεται ειδικά στις συμφωνίες ελευθέρων συναλλαγών και στις περιφερειακές συμμαχίες ασφάλειας. Η δομή του παγκόσμιου συστήματος κατά την περίοδο εκείνη, δεν άφηνε πολλά περιθώρια ελιγμών για τους περιφερειακούς παράγοντες. Ο ρεζιοναλισμός έγινε δυνατός κυρίως μετά την ηγεμονική παρακμή. Στο διπολικό σύστημα Ψυχρού Πολέμου, οι «οιονεί περιοχές» αυτού του συστήματος έτειναν να αναπαράγουν τον παγκόσμιο διαχωρισμό εντός των αντίστοιχων περιφερειών τους. Αυτή η μορφή ηγεμονικού ρεζιοναλισμού ήταν εμφανής στην Ευρώπη, αλλά εμφανίστηκε σε όλες τις περιοχές του κόσμου κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Ο νεοφιλελεύθερος

ρεζιοναλισμός, στις ΗΠΑ εξυπηρέτησε το σκοπό της αποκατάστασης της ηγεμονίας (Akira, 2002).

Σε αντίθεση ο νέος ρεζιοναλισμός από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 προέκυψε σε μεγάλο βαθμό ως απάντηση στην παγκοσμιοποίηση και διαμορφώθηκε σε μια πολυπολική (multipolarism) παγκόσμια τάξη. Σε αντίθεση με τον παλιό ρεζιοναλισμό, ο οποίος διαμορφώθηκε κυρίως στην Ευρώπη, ο νέος ρεζιοναλισμός είναι ένα παγκόσμιο αλλά και πιο πλουραλιστικό φαινόμενο. Ο ρεζιοναλισμός και η πολυπολικότητα (ή πολυπολιτισμός) είναι στην πραγματικότητα δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Οι πρώην υπερδυνάμεις υποβαθμίστηκαν σε περιφερειακές δυνάμεις, ανταγωνιζόμενες άλλες αναδυόμενες περιφερειακές δυνάμεις. Η οργάνωση των υπερδυνάμεων του κόσμου μπορεί να θεωρηθεί ως πρόωρη παγκοσμιοποίηση και ως εκ τούτου η πτώση των υπερδυνάμεων συνεπάγεται μια διαδικασία από-παγκοσμιοποίησης (deglobalization) (Söderbaum και Sbragia, 2010; Söderbaum, 2013; Sunkel και Inotai, 2016).

Ο Hettner (1999; 2003) σημειώνει επίσης ότι ο παλιός ρεζιοναλισμός, όσον αφορά την οικονομική ολοκλήρωση, ήταν προσανατολισμένος προς το εσωτερικό και προστατευτικός, ενώ ο νέος χαρακτηρίζεται συχνά ως «ανοιχτός» και επομένως συμβατός με μια αλληλεξαρτώμενη παγκόσμια οικονομία. Επίσης ενώ ο παλιός ρεζιοναλισμός ήταν συγκεκριμένος όσον αφορά τους στόχους, ορισμένοι οργανισμοί ήταν προσανατολισμένοι στην ασφάλεια και άλλοι οικονομικά προσανατολισμένοι, ο νέος ρεζιοναλισμός είναι μια πιο ολοκληρωμένη και πολυδιάστατη διαδικασία, περιλαμβάνοντας πλέον την εμπορική και οικονομική ολοκλήρωση, αλλά και το περιβάλλον, την κοινωνική πολιτική, την ασφάλεια και τη δημοκρατία, συμπεριλαμβανομένου του συνολικού ζητήματος της λογοδοσίας και της νομιμότητας. Επιπρόσθετα σύμφωνα με τον ίδιο, ενώ ο παλιός ρεζιοναλισμός αφορούσε μόνο τις σχέσεις μεταξύ των τυπικά κυρίαρχων κρατών, οι νέες μορφές ρεζιοναλισμού, αποτελούν μέρος ενός παγκόσμιου διαρθρωτικού μετασχηματισμού στον οποίο οι μη κρατικοί φορείς δραστηριοποιούνται και εκδηλώνονται σε διάφορα επίπεδα του παγκόσμιου συστήματος. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει κατανοητός μόνο από την άποψη της ενιαίας περιοχής. Θα πρέπει να οριστεί ως έννοια παγκόσμιας τάξης, δεδομένου ότι κάθε διαδικασία χωροταξικού σχεδιασμού έχει συστηματικές επιπτώσεις εντός και μεταξύ των

μεμονωμένων περιοχών σε όλο τον κόσμο, διαμορφώνοντας έτσι τον τρόπο με τον οποίο ο κόσμος είναι οργανωμένος, πιθανότατα σε μια δομή εξουσίας που αποτελείται από βασικές περιοχές και περιφερειακές περιοχές. Ακόμη και οι περιοχές του πυρήνα περιέχουν τη δική τους κεντρική περιφέρεια ή τις διαχωριστικές αποστάσεις Βορρά-Νότου (Hettner, 1999; 2003; Mittelman, 1999).

Εκτός των παραπάνω, σύμφωνα με τον Hettner (1999) η διαφορά μεταξύ του ρεζιοναλισμού και της διαδικασίας της οικονομικής ολοκλήρωσης είναι ότι υπάρχει ένα πολιτικά καθορισμένο όριο στην πρώτη διαδικασία. Πρόκειται για το ιστορικό αποτέλεσμα των προσπαθειών για την εξεύρεση ενός διακρατικού επιπέδου διακυβέρνησης που ενισχύει ορισμένες κοινές αξίες και ελαχιστοποιεί ορισμένες κοινές αντιλήψεις για τον κίνδυνο. Όπως και ο σχηματισμός εθνικών ταυτοτήτων, η περιφερειακή ταυτότητα εξαρτάται από το ιστορικό πλαίσιο και συχνά διαμορφώνεται από συγκρούσεις.

2.2.2.2. Η περιφερειακή ολοκλήρωση ως πρόκληση της παγκοσμιοποίησης

Στην προσέγγιση αυτή η παγκοσμιοποίηση και η περιφερειακή ολοκλήρωση είναι συγκρουόμενες και ασύμβατες. Σε αυτή τη σχέση σύγκρουσης, η ώθηση προς την περιφερειακή διακυβέρνηση θα μπορούσε να προέλθει από μια αντίδραση και μια πρόκληση στους αντιδημοκρατικούς οικονομικούς κανόνες της παγκοσμιοποίησης και τους συνακόλουθους μηχανισμούς παγκόσμιας διακυβέρνησης. Αυτή η αντίδραση μπορεί να κινητοποιηθεί είτε από εθνικιστικές είτε από ανθρωπιστικές ανησυχίες ή, σε ορισμένες περιπτώσεις, ταυτόχρονα από αμφότερα κίνητρα. Περιλαμβάνει τις προσπάθειες δημιουργίας αυτοκρατορικών περιφερειακών ρυθμιστικών οργανισμών που θα διευκολύνουν την εξάρτηση από τα συστήματα παγκόσμιας διακυβέρνησης. Ως εκ τούτου, η λογική της περιφερειακής διακυβέρνησης, αντιφάσκει με το σκεπτικό της παγκόσμιας διακυβέρνησης (Kahler, 2016; Kacowicz, 2018).

Αυτό συμβαίνει αρχικά μέσα από τη δημιουργία σχημάτων περιφερειακής διακυβέρνησης, με τη μορφή εμπορικών συνασπισμών και πλαισίων ενσωμάτωσης βασισμένων σε μερκαντιλιστικά πρότυπα. Τα σχήματα της περιφερειακής διακυβέρνησης εδώ, φαίνεται να αντιτίθενται στη νεοφιλελεύθερη «αρμονία των συμφερόντων» στην παγκόσμια οικονομία, ευνοώντας μάλιστα τα εθνικά και περιφερειακά πλαίσια. Επιπλέον, η προσπάθεια προς τον σχηματισμό

περιφερειών και τη διαμόρφωση της περιφερειακής διακυβέρνησης θα μπορούσε επίσης να κινητοποιηθεί από την άρνηση μιας ενιαίας κοσμοπολίτικης κουλτούρας και από την προώθηση εναλλακτικών μορφών κοινωνικών και πολιτικών οργανώσεων σε περιφερειακό επίπεδο (Kacowicz, 2018).

Κάποιοι ερευνητές έχουν δώσει ιδιαίτερη προσοχή στην δημιουργία πλαισίων και μηχανισμών της περιφερειακής διακυβέρνησης, ως εκφράσεων αντίστασης στις παγκόσμιες διαδικασίες και ρυθμίσεις (Higgott και Phillips, 2000). Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια του ρεζιοναλισμού, ως αντίσταση δεν είναι μια νέα ιδέα, αλλά ένα γνωστό ιστορικό θέμα από το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου, με τη μορφή της από-αποικιοποίησης και της αντίστασης στον ιμπεριαλισμό και στη νέο-αποικιοποίηση (Ba και Hoffmann, 2006). Κατ' αυτόν τον τρόπο, ένα μεγάλο μέρος της περιφερειακής δραστηριότητας, έγκειται στην εξάπλωση της εξουσίας στην περιφέρεια, εκεί που οι παγκόσμιες δομές με τη μορφή της παγκόσμιας διακυβέρνησης, δεν θέλουν ή δεν μπορούν να επεκταθούν. Έτσι, η προαγωγή της περιφερειακής συνεργασίας και η καθιέρωση σχημάτων περιφερειακής διακυβέρνησης φαίνεται να αποτελεί μια ορθολογική επιλογή πολιτικής για τις αναπτυσσόμενες χώρες ως τρόπο να καταδείξουν μεγαλύτερη ανεξαρτησία και αυτάρκεια στο πλαίσιο των σχέσεων Βορρά-Νότου. Από αυτή τη σκοπιά, τα σχέδια της περιφερειακής διακυβέρνησης θα μπορούσαν να ενισχύσουν τις ικανότητες των κρατών στην περιοχή να διαχειριστούν τις αρνητικές εξωτερικότητες της παγκοσμιοποίησης, αν και δεν υπάρχει εγγύηση ότι η περιφερειακή διακυβέρνηση θα αντιμετωπίσει με επιτυχία τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και καλύτερα από τα μεμονωμένα κράτη (Serrano, 2005).

Στην περίπτωση της Λατινικής Αμερικής για παράδειγμα, η λογική της περιφερειακής και της υπο-περιφερειακής ολοκλήρωσης, οδήγησε στη δημιουργία σχημάτων περιφερειακής διακυβέρνησης, όπως η Βολιβιανή Συμμαχία για τους Λαούς της Αμερικής (ALBA) και η Mercosur, οι οποίες ενσωμάτωσαν τις προσπάθειες τους προς τον σκοπό της αντιμετώπισης των συνεπειών της παγκοσμιοποίησης και της παγκόσμιας διακυβέρνησης (Legler, 2012).

Αυτή η σχέση σύγκρουσης και ασυμβατότητας μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της περιφερειακής ολοκλήρωσης, μπορεί να κατανοηθεί καλύτερα όταν εξετάζονται τα κίνητρα και οι παράγοντες που προωθούν την

πρόσφατη παγκόσμια τάση για την περιφερειοποίηση του παγκόσμιου συστήματος, που όλο και περισσότερο οδηγεί τα κράτη στην αναζήτηση πολιτικών περιφερειακής συνεργασίας. Πρόκειται συνήθως για ένα μείγμα πολλών παραγόντων και κινήτρων. Σύμφωνα με τις προσεγγίσεις αυτές η περιφερειακή ολοκλήρωση είναι ασύμβατη με την παγκοσμιοποίηση, επειδή η πρώτη είναι «καλή» και η δεύτερη «κακή», από την άποψη των αρνητικών επιπτώσεων που έχει η παγκοσμιοποίηση (Ravehnill, 2008).

Ομοίως ο Kasowic (2008) υποστήριξε ότι μια προσέγγιση της σχέσης μεταξύ της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης είναι ότι πολλές φορές στην ιστορία τα σχήματα της περιφερειακής διακυβέρνησης έχουν δημιουργηθεί ως σκόπιμη αμυντική απάντηση στις οικονομικές και ανταγωνιστικές πιέσεις που δημιουργεί η οικονομική παγκοσμιοποίηση και η εμφάνιση της παγκόσμιας διακυβέρνησης.

Οι συνέπειες της παγκοσμιοποίησης είναι ορατές, τουλάχιστον, στον οικονομικό, πολιτιστικό, κοινωνικό και / ή πολιτικό τομέα του σύγχρονου κόσμου. Ένας αξιοσημείωτος αντίκτυπος της παγκοσμιοποίησης είναι η πρόκλησή της προς το εθνικό κράτος και ο κεντρικός του ρόλος στο διεθνές σύστημα. Η παγκοσμιοποίηση υπονομεύει δραματικά την ικανότητα, την αυτονομία και την κυριαρχία των εθνικών κρατών, κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες. Σύμφωνα με τον Ravehnill (2008) η σύγχρονη παγκόσμια οικονομία δίνει στους διεθνείς επενδυτές ένα προβάδισμα έναντι των εγχώριων πολιτικών αρχών. Ομοίως, οι DeMartino και Gabel (2003) υποστηρίζουν ότι το παγκόσμιο νεοφιλελεύθερο οικονομικό καθεστώς υπονομεύει την ικανότητα των κρατών να επιδιώξουν τους στόχους τους. Μέσα στη νεοφιλελεύθερη παγκόσμια οικονομία, οι εθνικές κυβερνήσεις έχουν χάσει την ικανότητα τους να επιβάλλουν περιορισμούς στις ελευθερίες των επενδυτών. Ο Huntington (1996) προσθέτει σε αυτά, την απώλεια ελέγχου των κρατών από τις ροές ιδεών, τεχνολογίας, αγαθών και ανθρώπων. Τα σύνορα των κρατών είναι όλο και περισσότερο διαπερατά.

Από την άλλη οι ανησυχίες σχετικά με την ασφάλεια, η προώθηση της ειρήνης και της σταθερότητας είναι ισχυροί λόγοι πίσω από τον ρεζιοναλισμό. Η οικοδόμηση εμπιστοσύνης μπορεί να ενισχυθεί αποτελεσματικά μέσω της οικονομικής συνεργασίας σε μια περιοχή. Η ΕΕ είναι ένα τέτοιο παράδειγμα,

δεδομένου ότι ένας από τους κύριους στόχους της ήταν η ειρήνευση των συγκρουόμενων σχέσεων μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας μέσω της προώθησης της περιφερειακής ολοκλήρωσης. Το Περιφερειακό Φόρουμ ASEAN και ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης είναι περιφερειακές οργανώσεις με έντονο προσανατολισμό προς την ασφάλεια μέσω της συνεργασίας (Ravehnull, 2008). Ο Huntington (1996), αντίθετα, πιστεύει ότι στην εποχή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, η κουλτούρα και η ταυτότητα, παρά οι οικονομικές ανησυχίες για την ασφάλεια αποτελούν τους καθοδηγητικούς παράγοντες του σύγχρονου αυξανόμενου ρεζιοναλισμού. Υποστηρίζει ότι οι διεθνείς οργανισμοί των οποίων τα κράτη μέλη έχουν κοινό πολιτισμό και / ή ταυτότητα (ΕΕ ή Mercosur) είναι πολύ πιο επιτυχημένοι από ό, τι από τα κράτη που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς (NAFTA). Στην περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, τα κράτη ορίζουν όλο και περισσότερο τα συμφέροντά τους σε πολιτιστικούς όρους (Ravehnull, 2008).

Εντούτοις, τα οικονομικά κίνητρα είναι αναμφισβήτητα το κύριο κίνητρο πίσω από τον σύγχρονο νέο ρεζιοναλισμό. Η σύγχρονη περιφερειοποιημένη οικονομία προκαλεί την ικανότητα των κρατών και την περιθωριοποίησή τους. Επομένως, τα κράτη εισέρχονται σε περιφερειακές οργανώσεις, προκειμένου να ανακτήσουν κάποιο έλεγχο είτε σε πολιτικό, είτε σε οικονομικό, είτε σε άλλα επίπεδα. Με την είσοδο τους σε περιφερειακούς οργανισμούς, τα κράτη ενισχύουν τη διαπραγματευτική ισχύ τους έναντι των διακρατικών οικονομικών παραγόντων. Με αυτή την έννοια, το αυξανόμενο ενδιαφέρον των κρατών να ανήκουν σε περιφερειακές οργανώσεις μπορεί να θεωρηθεί ως μια προσπάθεια μείωσης των αρνητικών επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης (DeMartino and Grabel, 2013).

Ένα άλλο σημαντικό οικονομικό κίνητρο πίσω από τον περιφερειακό χαρακτήρα είναι η επονομαζόμενη στρατηγική θεωρία του εμπορίου, η οποία υποστηρίζει ότι οι εγχώριες εταιρείες επωφελούνται από την ύπαρξη μιας περιφερειακής αγοράς αρκετά μεγάλης ώστε να τους επιτρέπουν οικονομίες κλίμακας, ενώ εξακολουθούν να προστατεύονται από τον παγκόσμιο ανταγωνισμό. Οι περιφερειακές οργανώσεις επιτρέπουν στις εθνικές εταιρείες να πετύχουν σε μια προστατευόμενη, αλλά αρκετά μεγάλη αγορά, εναλλακτικά θα εκτίθενται στον παγκόσμιο ανταγωνισμό. Οι μη κρατικοί παράγοντες συχνά δρουν ως κινητήρια δύναμη προς τον νέο ρεζιοναλισμό. Τα κράτη βλέπουν πιο εφικτές

και ευκολότερες συμφωνίες ή / και βαθύτερη ολοκλήρωση μέσω των περιφερειακών οργανισμών - είτε στην πολιτική (όπως στην ΕΕ), είτε στην ασφάλεια (όπως στην ARF), είτε στην οικονομική σφαίρα, όπως και σε πολλούς άλλους τομείς. Οι διαπραγματεύσεις είναι συνήθως πολύ πιο δύσκολες σε παγκόσμιο επίπεδο (Ravehnull, 2008).

Δεδομένων των παραπάνω επιχειρημάτων έχει υποστηριχθεί ότι η παγκοσμιοποίηση και η περιφερειακή ολοκλήρωση είναι αντιφατικές διαδικασίες. Η ίδια η φύση της παγκοσμιοποίησης είναι εξ ορισμού παγκόσμια, ενώ του ρεζιοναλισμού είναι περιφερειακή. Πολλοί ερευνητές πιστεύουν ότι η περιφερειοποίηση του παγκόσμιου συστήματος και της οικονομικής δραστηριότητας υπονομεύει τα πιθανά οφέλη που προκύπτουν από την απελευθερωμένη παγκόσμια οικονομία, αφού οι περιφερειακοί οργανισμοί παρέχουν προνόμια στους περιφερειακούς εταίρους έναντι των υπολοίπων. Οι περιφερειακές οργανώσεις, ανταποκρίνονται στην προσπάθεια των κρατών να μειώσουν τις αντιληπτές αρνητικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης. Ως εκ τούτου, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο περιφερειακός χαρακτήρας είναι ένα είδος αντι-παγκοσμιοποίησης. Στο πλαίσιο αυτό πιστεύεται ότι η παγκοσμιοποίηση πρέπει να ρυθμιστεί και να διαχειριστεί. Η διαχείριση της παγκοσμιοποίησης αναφέρεται σε όλες τις προσπάθειες να καταστεί η παγκοσμιοποίηση πιο ευχάριστη στους πολίτες (Jacoby και Meunier, 2010).

Τέλος, η περιφερειακή διακυβέρνηση μπορεί στο ίδιο πλαίσιο να ερμηνευτεί ως μια προσπάθεια των λιγότερο αναπτυγμένων, περιθωριοποιημένων χωρών να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της παγκοσμιοποίησης. Σύμφωνα με τον Heinoonen (2006), φαίνεται να υπάρχει πολύ ισχυρή αμυντική αντίδραση μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της σχέσης της με την παγκοσμιοποίηση, ιδίως μεταξύ των αναπτυσσόμενων χωρών. Ο διαχωρισμός μεταξύ του πυρήνα και των περιφερειακών περιοχών στον κόσμο έχει ενισχυθεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Για παράδειγμα, η Αφρική έχει περιθωριοποιηθεί όσον αφορά το μερίδιό της στο παγκόσμιο εμπόριο και στις επενδυτικές ροές.

Οι Holm και Sørensen (1995), περιγράφουν την εξέλιξη αυτή ως «ανομοιογενή παγκοσμιοποίηση» στην οποία τα αδύναμα κράτη στην περιφέρεια της παγκόσμιας οικονομίας χάνουν τον αγώνα της παγκοσμιοποίησης. Σύμφωνα

με τους ίδιους αυτές οι περιφέρειες του κόσμου είναι παγιδευμένες σε έναν φαύλο κύκλο. Περιθωριοποιούνται, επειδή δεν μπορούν να προσελκύσουν αρκετό παγκόσμιο οικονομικό εμπόριο ή οικονομικές ροές. Από τις περιφέρειες αυτές, η Αφρική βρίσκεται σαφώς στην πιο μειονεκτική θέση, διότι οι πολιτικές δομές, δηλ. τα κράτη, έχουν καταρρεύσει και η περιοχή έχει να αντιμετωπίσει ταυτόχρονα πολλές διαφορετικές μείζονες κρίσεις. Λόγω της αστάθειας που δημιουργείται από αυτά τα προβλήματα, η Αφρική παραμένει μια ελκυστική περιοχή στα μάτια των επενδυτών και του διεθνούς επιχειρηματικού κόσμου. Παράλληλα, όμως, αυτή η περιθωριοποίηση εμποδίζει την περιοχή να αντιμετωπίσει αυτά τα προβλήματα.

Η ίδια εξέλιξη που αποδυναμώνει τις περιφερειακές περιοχές ταυτόχρονα ενισχύει τις περιοχές του πυρήνα, επειδή είναι πολιτικά και οικονομικά σταθερές και συνεπώς αρκετά πιο ισχυρές. Οι περιοχές αυτές μπορούν να αποκομίσουν πολλά οφέλη από το άνοιγμα της παγκόσμιας οικονομίας, δηλαδή να επωφεληθούν από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και να γίνουν ακόμη πιο ισχυρές. Αυτές οι βασικές περιοχές είναι η Ευρώπη, η Βόρεια Αμερική και η περιοχή της Ασίας-Ειρηνικού. Μεταξύ του πυρήνα και των περιφερειών υπάρχει φυσικά αρκετά μεγάλος αριθμός χωρών και περιφερειών, οι οποίες είναι περισσότερο ή λιγότερο σταθερές περιοχές. Παρ'όλα αυτά, δεν είναι ακόμη πλήρη μέλη των βασικών περιφερειών, αλλά εξακολουθούν να περιμένουν να ενσωματωθούν πλήρως στον πυρήνα. Οι περιφερειακές περιοχές, από την άλλη πλευρά, είναι οικονομικά στάσιμες, πολιτικά ταραγμένες και επιρρεπείς στον πόλεμο. Η οικονομική δραστηριότητα και επομένως και η οικονομική επιτυχία φαίνεται να επικεντρώνεται γύρω από τις βασικές περιοχές του κόσμου και, ως μέρος αυτής της οικονομικής δραστηριότητας, έχει αποκτήσει όλο και μεγαλύτερη σημασία. Ως εκ τούτου, η καλύτερη στρατηγική κατά την εποχή της παγκοσμιοποίησης φαίνεται να είναι η συμμετοχή ως μέρος των βασικών περιφερειών. Εναλλακτικά, οι περιοχές θα περιμένουν να συμπεριληφθούν στην περιοχή του πυρήνα, εκμεταλλευόμενες εν τω μεταξύ τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των περιοχών του πυρήνα και των ενδιάμεσων περιοχών (όπως είναι για παράδειγμα, οι διαφορές στο κόστος εργασίας, οι λιγότερο αυστηροί περιβαλλοντικοί νόμοι, κλπ.) (Holm και Sørensen, 1995).

Η ανταπόκριση σε αυτή την άνισα εξελισσόμενη πλευρά της παγκοσμιοποίησης είναι παρόμοια σε όλο τον κόσμο, καθώς οι περιφέρειες τείνουν να ενισχύουν και να εμβαθύνουν τις διαδικασίες περιφερειακής ολοκλήρωσης. Τα κράτη στις κεντρικές περιφέρειες προσπαθούν να επιδιώξουν την περιφερειακή ολοκλήρωση (Συνθήκη του Μάαστριχτ, ίδρυση της NAFTA), η οποία αποσκοπεί στη διατήρηση της θέσης τους στο κέντρο της παγκόσμιας οικονομίας και στη βελτίωση της θέσης τους στον ανταγωνισμό με άλλες βασικές περιφέρειες. Ταυτόχρονα, αυτό το είδος ανάπτυξης ενισχύει επίσης τη διαδικασία του τριαδισμού. Οι χώρες που βρίσκονται σε ενδιάμεση θέση μπορούν να χρησιμοποιήσουν την περιφερειακή ολοκλήρωση ως όχημα με το οποίο μπορούν να ενταχθούν στις βασικές περιφέρειες. Στις απομακρυσμένες περιφέρειες τα κράτη μπορούν να χρησιμοποιήσουν την περιφερειακή ολοκλήρωση ως εργαλείο για να αποφύγουν την περιθωριοποίηση (Heinonen, 2006).

Ως εκ τούτου, η παγκοσμιοποίηση φαίνεται να προκαλεί κάποια αμυντική αντίδραση από όλες τις περιοχές του κόσμου, ανεξάρτητα από τη θέση τους στην ιεραρχία του διεθνούς συστήματος. Με αυτή την έννοια, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας φαίνεται να έχει μεταβάλει βαθιά τη φύση της περιφερειακής ολοκλήρωσης. Κατά τη διάρκεια της πρώτης γενιάς, η περιφερειακή ολοκλήρωση και ιδιαίτερα η οικονομική ολοκλήρωση υποκινήθηκε συχνά από τα πρόσθετα οικονομικά οφέλη που έφεραν για τις συμμετέχουσες χώρες, ενώ σήμερα όλη η διαδικασία περιφερειακής ολοκλήρωσης θεωρείται αναγκαία για τη μελλοντική οικονομική επιτυχία. Με αυτή την έννοια, η περιφερειακή ολοκλήρωση έχει μετατραπεί από μια επιλογή σε μια αναγκαιότητα (Heinonen, 2006).

Μια προσέγγιση που ονομάζεται ανοιχτός ρεζιοναλισμός δείχνει ότι η περιφερειακή ολοκλήρωση μπορεί εξάλλου να είναι κάτι περισσότερο από μια αμυντική αντίδραση στις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης. Οι κυριότεροι υποστηρικτές της ήταν κυρίως οι θεσμοί του Bretton Woods, αλλά και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Είναι μια στρατηγική ολοκλήρωσης, η οποία επιχειρεί να χαράξει μια σαφή γραμμή μεταξύ των παλαιών και των νέων στρατηγικών περιφερειακής ολοκλήρωσης. Η οικονομική ολοκλήρωση στη δεκαετία του 1960 βασιζόταν συνήθως στη στρατηγική υποκατάστασης των εισαγωγών, η οποία απέτυχε να αποφέρει οικονομικά οφέλη για τις συμμετέχουσες χώρες. Οι

περιφερειακές ομάδες προσπάθησαν να αναπτύξουν μια εθνική παραγωγική ικανότητα πίσω από τους προστατευτικούς δασμολογικούς φραγμούς, ενώ παράλληλα απελευθέρωσαν το περιφερειακό εμπόριο και, συνεπώς, πραγματοποιούσαν μεγαλύτερες αγορές και προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν τις οικονομίες κλίμακας. Αυτό ήταν επίσης το μοντέλο οικονομικής ολοκλήρωσης που ευνόησε ιδιαίτερα στις αφρικανικές περιφερειακές ομάδες (Heinonen, 2006).

Τα ιδρύματα του Bretton Woods και η ΕΕ απαιτούν ότι ο ρεζιοναλισμός σήμερα πρέπει να είναι περισσότερο προσανατολισμένος προς το εξωτερικό. Η έννοια του ανοιχτού περιφερειακού χαρακτήρα έχει τις ρίζες της στο APEC (Οικονομική Συνεργασία Ασίας-Ειρηνικού), αλλά και στη θεωρητική συζήτηση έχει χρησιμοποιηθεί με δύο διαφορετικές έννοιες. Σύμφωνα με την πρώτη έννοια, τα κράτη μέλη καταργούν τα εμπόδια στο εμπόριο με τον ίδιο ρυθμό όπως και μέσα σε ένα εμπορικό μπλοκ από εξωτερικές χώρες. Η δεύτερη έννοια ισοδυναμεί με τον ανοιχτό ρεζιοναλισμό με ανοιχτή πρόσκληση σε όλες τις χώρες να ενταχθούν σε ένα εμπορικό μπλοκ (Heinonen, 2006).

Ο ανοιχτός ρεζιοναλισμός θεωρείται ωφέλιμος για τις αναπτυσσόμενες χώρες, εάν μπορούν να συνεργαστούν με πιο ανεπτυγμένες χώρες. Αυτού του είδους η συνεργασία επιτρέπει στις χώρες να αξιοποιήσουν τα γενικότερα οφέλη του ανοικτού περιφερειακού χαρακτήρα, όπως είναι η μικρότερη πιθανότητα επηρεασμού της εκτροπής του εμπορίου. Επιπλέον, αυτό το είδος συνεργασίας είναι επίσης πιο πιθανό να περιλαμβάνει μεταφορά τεχνολογίας κρίσιμης σημασίας για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Στην περίπτωση της ΕΕ, η απαίτηση για εξωστρεφή περιφερειακή ολοκλήρωση μεταξύ των αναπτυσσόμενων χωρών διατυπώθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, στη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Αυτός ο στόχος, φυσικά, με τη σειρά του αντανάκλα τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων που ήταν στην εξουσία στις αρχές της δεκαετίας του '90. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, για παράδειγμα, θεωρεί ότι η περιφερειακή ολοκλήρωση μπορεί να αποτελέσει ένα βήμα προς την επίτευξη του στόχου που καθορίστηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και ως εκ τούτου προσπαθεί να επιδιώξει συμφωνίες περιφερειακής οικονομικής εταιρικής σχέσης με τις χώρες της ομάδας Αφρικής, Καραϊβικής και Ειρηνικού (African, Caribbean and Pacific Group of States – ACP). Ωστόσο αυτό δεν σημαίνει ότι η

Επιτροπή θα ευνοούσε την άμεση κίνηση προς τη γενική απελευθέρωση των οικονομιών των αναπτυσσόμενων χωρών (Stubbs και Andrian, 2012).

Αυτή η απαίτηση μεγαλύτερης ολοκλήρωσης προς τα έξω φαίνεται να είναι δικαιολογημένη. Τα συστήματα ολοκλήρωσης σήμερα δεν μπορούν να είναι προσανατολισμένα προς το εσωτερικό, λόγω της παγκοσμιοποίησης και της ανάγκης να ενταχθούν στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Ο ανοιχτός ρεζιοναλισμός ενισχύει φυσικά την παγκοσμιοποίηση με πολλούς τρόπους, αλλά ταυτόχρονα προσπαθεί να την μετατρέψει προς όφελος της εν λόγω περιφερειακής ομάδας. Με άλλα λόγια, ο ανοιχτός ρεζιοναλισμός είναι προϊόν της παγκοσμιοποίησης, αλλά υπάρχει στενή αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο διαδικασιών, η οποία επίσης προσπαθεί να μετασχηματίσει τη φύση της παγκοσμιοποίησης ή να την επηρεάσει προς νέες κατευθύνσεις. Μακροπρόθεσμα, οι περιφερειακές ομάδες πρέπει να είναι έτοιμες να υιοθετήσουν μια εξωστρεφή προσέγγιση για την απελευθέρωση του εμπορίου, εάν θέλουν να αποφύγουν την περιθωριοποίηση (Heinonen, 2006; Stubbs και Andrian, 2012).

2.2.2.3. Η παγκοσμιοποίηση ως διαδικασία περιορισμού της περιφερειακής ολοκλήρωσης

Σε μια προσέγγιση της σχέσης μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης, η επέκταση της παγκόσμιας διακυβέρνησης ενδέχεται να περιορίσει την περιφερειακή διακυβέρνηση, καθιστώντας την όλο και λιγότερο αναγκαία. Σύμφωνα με αυτή τη λογική, όταν τα παγκόσμια συστήματα διακυβέρνησης προσφέρουν ικανοποιητικά μέτρα και κανονικότητες - για παράδειγμα, στον τομέα των εμπορικών συναλλαγών μέσω των κανονισμών του ΠΟΕ - τότε δεν υπάρχει μεγάλο κίνητρο για την καθιέρωση νέων ή την καλλιέργεια υφιστάμενων περιφερειακών συστημάτων διακυβέρνησης. Έτσι, οι χώρες μιας δεδομένης περιοχής μπορεί να προτιμούν να δημιουργήσουν άμεσους δεσμούς με τα συστήματα παγκόσμιας διακυβέρνησης και όχι να αναπτύξουν ή να ενισχύσουν τα ίδια τα περιφερειακά συστήματα διακυβέρνησης (Kacowicz, 2018).

Όταν για παράδειγμα ξέσπασε η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008-2009, τα συστήματα παγκόσμιας κυβέρνησης δεν είχαν αναπτυχθεί επαρκώς,

δεδομένου ότι οι αγορές θεωρήθηκαν σταθερές. Λόγω της λεπτότητας της παγκόσμιας διακυβέρνησης έναντι της μετασχηματισμένης διεθνούς οικονομίας, υπήρξε μια εκπληκτικά σχετική επιτυχία όσον αφορά τη διεθνή συνεργασία σε παγκόσμιο επίπεδο (Drezner, 2012). Οι μεταρρυθμίσεις της παγκόσμιας διακυβέρνησης περιλαμβάνουν δεσμεύσεις για την αύξηση της επιρροής των μεγαλύτερων αναπτυσσόμενων οικονομιών στο μπλοκ G-20, το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα. Είναι ενδιαφέρον ότι δεν έχουν γίνει παράλληλες δράσεις στο επίπεδο της περιφερειακής κυβέρνησης, ίσως με εξαίρεση την Ευρωπαϊκή Ένωση (Kacowicz, 2018).

Για παράδειγμα, στην περίπτωση της Λατινικής Αμερικής, ένα όριο στην περιφερειακή τάξη μπορεί να είναι η αυξανόμενη διαθεσιμότητα διεθνών ομίλων των οποίων η κοινή λογική βασίζεται στην περιοχή των θεμάτων και όχι στη γεωγραφική εγγύτητα. Έτσι, σε επίπεδο παγκόσμιας διακυβέρνησης, τα κοινά συμφέροντα μπορεί να προέρχονται από παρόμοια επίπεδα ανάπτυξης ή ανησυχίες για συγκεκριμένα θέματα, αντί να ανήκουν σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, όπου τα διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης, οικονομικών στρατηγικών και πολιτικών θέσεων αλληλοσυνδέονται (Malamud και Gardini, 2012). Συνεπώς, η συνύπαρξη της Χιλής και του Μεξικού στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και η ισχυρή οικονομική αλληλεξάρτηση του Μεξικού και των Ηνωμένων Πολιτειών στο πλαίσιο της Συμφωνίας Ελεύθερων Συναλλαγών της Βόρειας Αμερικής (NAFTA) υπογραμμίζουν τη σημασία των μηχανισμών της παγκόσμιας διακυβέρνησης σε βάρος της περιφερειακής διακυβέρνησης της Λατινικής Αμερικής (Kacowicz, 2018).

Εναλλακτικά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι, όχι μόνο ότι η παγκόσμια διακυβέρνηση θα μπορούσε να αναπτυχθεί με λίγους περιφερειακούς δεσμούς, αλλά και αντίθετα η περιφερειακή ολοκλήρωση θα μπορούσε να αναπτυχθεί, με λίγους παγκόσμιους δεσμούς. Στην ιστορία έχουν υπάρξει περιφερειακές κοινωνίες που ανέπτυξαν συστήματα περιφερειακής διακυβέρνησης χωρίς σημαντικούς δεσμούς με ευρύτερα συστήματα παγκόσμιας διακυβέρνησης. Για παράδειγμα, η δια-αμερικανική προαγωγή της δημοκρατίας δεν συνδέεται απαραίτητως με ένα παγκόσμιο πλαίσιο διακυβέρνησης (Brachet-Márquez, 2008),

ενώ το κανονιστικό περιφερειακό πλαίσιο στη Λατινική Αμερική οδήγησε στη δημιουργία ενός συστήματος περιφερειακής διακυβέρνησης για την ασφάλεια, προωθώντας τους κανόνες της ειρήνης και την ασφάλεια, πολύ πριν από την ευρωπαϊκή υπόθεση (Kacowicz, 2005).

2.3. Προσδιοριστικοί παράγοντες διαμόρφωσης σχέσης παγκοσμιοποίησης και περιφερειακής ολοκλήρωσης

Η διαμόρφωση της σχέσης μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της περιφερειακής ολοκλήρωσης διαμορφώνεται υπό διαφορετικές συνθήκες για κάθε τύπο σχέσης. Αυτό σημαίνει ότι ο τύπος της σχέσης μπορεί να είναι συνάρτηση διάφορων εναλλακτικών εξηγήσεων, όπως η φύση του θέματος που μελετάται, ο ρόλος των κεντρικών κρατών στη διασύνδεση της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης και η ροή και η διάδοση ιδεών και κανόνων στις περιφέρειες καθώς και μεταξύ των περιφερειών και του (παγκόσμιου) κόσμου (Hurrell, 2007).

Αρχικά ο τύπος της σύνδεσης μεταξύ της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης μπορεί να είναι συνάρτηση ενός συγκεκριμένου τομέα μελέτης. Για παράδειγμα, φαίνεται ότι υπάρχουν πιο αρμονικές σχέσεις σε διαφορετικά επίπεδα σε λειτουργικά και όχι πολιτικά ζητήματα. Παρομοίως, φαίνεται ότι υπάρχει μεγαλύτερη συνεργασία σε τομείς οικονομικών ζητημάτων και όχι σε θέματα που αφορούν θέματα ασφάλειας, αν και αυτό δεν συμβαίνει πάντοτε, επειδή τα συμπληρωματικά συμφέροντα σε ένα τομέα (π.χ. το εμπόριο και η ανάπτυξη, το περιβάλλον και η κοινωνία) ενδέχεται να έρχονται σε αντίθεση με αντικρουόμενα συμφέροντα σε ένα άλλο τομέα (π.χ. ζητήματα ασφάλειας) (Hettne και Söderbaum, 2006).

Ειδικότερα, στον τομέα της ασφάλειας, η παραδοσιακή αντίληψη της περιφερειακής-παγκόσμιας σχέσης σε θέματα ασφάλειας έχει προκαλέσει ένα είδος σχέσεων σε περιφερειακό επίπεδο, ενώ ένας κυρίαρχος παγκόσμιος οργανισμός, όπως τα Ηνωμένα Έθνη αναθέτουν καθήκοντα σε υποδεέστερους περιφερειακούς θεσμούς. Ωστόσο, υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των περιφερειών όσον αφορά την οργάνωση της διακυβέρνησης της ασφάλειας. Για παράδειγμα, ενώ υπάρχει παγκόσμια τάση για διεθνή διατήρηση της ειρήνης, η

περιφερειακή κατανομή των στοιχείων, δείχνει ότι η Αφρική αντιπροσωπεύει σχεδόν το 55% των ειρηνευτικών δραστηριοτήτων, ενώ η Λατινική Αμερική και η Ασία δεν επηρεάζονται σημαντικά από αυτή την τάση. Ομοίως, η μη διάδοση των πυρηνικών όπλων αποτελεί σημαντικό πολιτικό ζήτημα για συζήτηση στην Ανατολική Ασία και τη Μέση Ανατολή, αλλά όχι πλέον στην Αφρική ή τη Λατινική Αμερική όπου επικρατούν ζώνες χωρίς πυρηνικά όπλα (Hettne και Söderbaum, 2006).

Ομοίως, υπάρχει μια τάση προς την περιφερειακή διακυβέρνηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατικής σταθερότητας, αλλά αυτή η τάση ποικίλλει σε μεγάλο βαθμό μεταξύ των περιφερειών, επηρεάζοντας λιγότερο τη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Ασία από άλλες περιοχές του κόσμου. Στον τομέα των πολιτικών ζητημάτων, μπορούν να εντοπιστούν ιστορικά περιστατικά κενών και ασυμφωνίας μεταξύ της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης (όπως στην περίπτωση της Λατινικής Αμερικής), συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων (Ανατολική Ασία έναντι Δύσης) και μικτών περιπτώσεων συνεργασίας (σε άλλες περιοχές του κόσμου). Τέλος, στο οικονομικό πλαίσιο, η φιλελεύθερη υπόθεση είναι αυτή της αρμονίας των συμφερόντων μεταξύ της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Ταυτόχρονα, παρόλο που ο τομέας των οικονομικών ζητημάτων στην σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης αποκλείει τη δυνατότητα αυτεπάρκειας, μπορεί να διαπιστωθεί η εμφάνιση περιφερειακών πλαισίων οικονομικής περιφερειακής διακυβέρνησης ως μια μορφή αντίστασης στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση (Hurrell, 2007).

Στη συνέχεια, οι προοπτικές για τη δημιουργία σημαντικών δεσμών μεταξύ της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης εξαρτώνται από τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται οι περιφερειακοί παράγοντες, πρωτίστως τα πρωτεύοντα κράτη. Οι δράσεις τους συσχετίζονται με το κατά πόσο η περιφερειακή και η παγκόσμια διακυβέρνηση εξελίσσονται σε αρμονικές κατευθύνσεις, μη συνδεδεμένες, αλληλο-επικαλυπτόμενες και συνεταιριστικές ή θετικές. Έτσι, οι περιφερειακές δράσεις και οι περιφερειακές δυνάμεις που τις προωθούν, είναι σημαντικοί οδηγοί της περιφερειακής συνεργασίας και ολοκλήρωσης και, κατ'επέκταση, σημαντικοί καθοριστικοί παράγοντες των τύπων των σχέσεων μεταξύ της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Στην

επιδίωξή τους για μεγαλύτερη παγκόσμια επιρροή, αυτές οι περιφερειακές δυνάμεις διατηρούν παρουσία στην περιφερειακή πολιτική και στην παγκόσμια πολιτική. Η περιφερειακή υπεροχή τους φαίνεται να αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για την ενισχυμένη εξουσία και νομιμότητά τους σε παγκόσμιο επίπεδο, επιτρέποντάς τους να προβάλλουν την περιφερειακή τους εξουσία σε χώρους παγκόσμιας διακυβέρνησης (Legler, 2012).

Οι περιφερειακές δυνάμεις φαίνεται να ενδιαφέρονται όχι μόνο για τη διαμόρφωση της παγκόσμιας ατζέντας (μέσω της παγκόσμιας διακυβέρνησης), αλλά πρωτίστως για τον σχεδιασμό των περιφερειακών δράσεων, μέσω της περιφερειακής συνεργασίας (μέσω της περιφερειακής διακυβέρνησης). Οι πολιτικές των περιφερειακών δυνάμεων, όπως η δέσμευση της Βραζιλίας με τη Mercosur και η UNASUR στη Νότια Αμερική ή η εμπλοκή της Κίνας στην ASEAN στη Νοτιοανατολική Ασία, αντικατοπτρίζουν την ανάγκη τους να εξασφαλίσουν σταθερά και ειρηνικά περιφερειακά περιβάλλοντα για την προβολή της αυξανόμενης παγκόσμιας παρουσίας τους. Έτσι, οι περιφερειακές εξουσίες είναι οι πρωταρχικοί φορείς της περιφερειακής τάξης και της περιφερειακής διακυβέρνησης, εξ ορισμού, ενώ παράλληλα συμμετέχουν σε σχήματα παγκόσμιας διακυβέρνησης (Hurrell, 2007; Legler, 2012; Beeson και Li, 2016).

Όντας σε στρατηγική θέση στη διασταύρωση των περιφερειακών και παγκόσμιων σφαιρών, αυτά τα περιφερειακά κεντρικά κράτη συμβάλλουν στη δημιουργία περιφερειακών και παγκόσμιων διασυνδέσεων διακυβέρνησης. Επιπλέον, οι παγκόσμιες συνδέσεις προβάλλουν την πολιτική επίδραση των περιφερειακών δυνάμεων σε σχέδια παγκόσμιας διακυβέρνησης. Μπορούν επίσης να προσδιοριστούν εγκάρσιες συνδέσεις μεταξύ της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης, όπου αυτές οι περιφερειακές δυνάμεις συνδέουν εκ προθέσεως διαδικασίες περιφερειακής και παγκόσμιας διακυβέρνησης. Για να διατηρήσουν την περιφερειακή τους εξουσία, πρέπει να επενδύσουν πόρους σε συστήματα περιφερειακής διακυβέρνησης. Ταυτόχρονα, είναι ένα από τα κύρια συμφέροντά τους να μετατρέψουν την περιφερειακή εξουσία βάσης και τις ικανότητές τους σε παγκόσμια δύναμη, αποκτώντας διεθνή αναγνώριση ως παγκόσμιοι παίκτες. Ως εκ τούτου, πρέπει επίσης να συμμετάσχουν ενεργά στην παγκόσμια διακυβέρνηση. Έτσι, οι περιφερειακές δυνάμεις διαμορφώνουν

ταυτόχρονα τους διεθνείς θεσμούς σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, κατευθύνοντας τη σχέση μεταξύ αυτών των δύο (Hurrell, 2007; Legler, 2012).

Για παράδειγμα, η δημιουργία και η προώθηση περιφερειακών οργανισμών θα μπορούσε να συμβάλει στην τεκμηρίωση των αυξανόμενων ισχυρισμών εξουσίας για έναν ενισχυμένο ρόλο στην παγκόσμια ηγεσία. Η συμμετοχή αυτών των περιφερειακών οργανώσεων θα μπορούσε να παράσχει στις περιφερειακές δυνάμεις, υποστήριξη στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε παγκόσμιους θεσμούς, όπως τα Ηνωμένα Έθνη και ο ΠΟΕ, ή νέα κρίσιμα παγκόσμια φόρουμ λήψης αποφάσεων, όπως η ομάδα των G- 20, που συμμετέχουν στην παγκόσμια διακυβέρνηση. Σε αυτή την κατεύθυνση, η Βραζιλία προώθησε τη Mercosur (το 1991) και το UNASUR (το 2008) για να ενισχύσει το καθεστώς και το ανάστημά της στον κόσμο. Παρομοίως, οι περιφερειακές δυνάμεις από τον Παγκόσμιο Νότο κινήθηκαν προς την ίδια κατεύθυνση με τη δημιουργία του φόρουμ της Ινδίας, της Βραζιλίας και της Νότιας Αφρικής (IBSA) το 2003 (Mallamud, 2011; Riggirozzi, 2012).

Τέλος μια σειρά από ιδεολογικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των κοινών περιφερειακών και παγκόσμιων προτύπων και ταυτότητας, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον καθορισμό του τύπου και της ποιότητας της σχέσης μεταξύ της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Οι ιδέες, τα θεσμικά πλαίσια, τα καθεστώτα και οι κανόνες εξαπλώνονται από περιοχή σε περιοχή, από τα παγκόσμια συστήματα έως τα περιφερειακά, ακόμη και από το ένα θέμα στο άλλο, μέσω των μηχανισμών διάχυσης (Börzel και Risse, 2016; Risse, 2016). Ως εκ τούτου, όταν διερευνώνται οι περιφερειακοί και παγκόσμιοι μετασχηματισμοί, συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων διακυβέρνησης, δεν μπορεί να υποτεθεί σύμφωνα με τον Riggirozzi (2012), ότι αυτά τα διαφορετικά συστήματα διακυβέρνησης αναδύονται ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, αλλά θα πρέπει να υιοθετείται μια πιο οριζόντια προοπτική, η οποία θα επικεντρώνεται σε περιπτώσεις αλληλεξάρτησης, εθελοντισμού και μη συντονισμένης λήψης αποφάσεων.

Για παράδειγμα, εάν υπάρχει μια κανονιστική σύγκλιση μεταξύ του περιφερειακού και του παγκόσμιου επιπέδου ή εάν η περιφερειακή ταυτότητα εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοσμοπολίτικης ταυτότητας, σύμφωνα με μια

κανονιστική αλληλεπίδραση από την παγκόσμια στην περιφερειακή, τότε μπορεί να αναμένονται ισχυρότεροι δεσμοί μεταξύ της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης, όπως η αρμονική συνύπαρξη των δύο ή η ταύτιση τους. Αντίθετα, αν η παγκόσμια κοσμοπολίτικη ταυτότητα θεωρηθεί ότι απειλεί την οντολογική ασφάλεια των περιφερειακών κρατών, των εξουσιών και των περιφερειακών πλαισίων κάθε αυτών, τότε η περιφερειακή ταυτότητα και οι κανόνες μπορεί να αποκλίνουν από τους παγκόσμιους, ενισχύοντας μια ανταγωνιστική και ακόμη και μια σχέση μηδενικού αθροίσματος, μεταξύ συστημάτων της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης (Ruggirozzi, 2012).

Οι ιδεολογικοί παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων και της ταυτότητας, σχετίζονται με τα δυναμικά φαινόμενα διάδοσης ανά την υφήλιο, μεταξύ περιφερειών, μεταξύ συστημάτων περιφερειακής διακυβέρνησης και από την περιφερειακή προς την παγκόσμια διακυβέρνηση και προς τα πίσω (αμφίδρομα). Σε αυτό το πλαίσιο, υπάρχουν δύο βασικές εξηγήσεις για την περιφερειακή συνεργασία και ολοκλήρωση: η ανεξάρτητη λήψη αποφάσεων μέσα σε μια συγκεκριμένη περιοχή ή οι αλληλο-επικαλύψεις μεταξύ των περιφερειών, μέσω της διάδοσης πολιτικών και θεσμικών μοντέλων. Ομοίως η διάχυση ιδεών και κανόνων, θα μπορούσαν να είναι ένας σημαντικός καθοριστικός παράγοντας στον τύπο της σύνδεσης μεταξύ της περιφερειακής και της παγκόσμιας διακυβέρνησης (Rise, 2016).

2.4. Είναι η περιφερειακή ολοκλήρωση ένα σύστημα διεθνούς διακυβέρνησης συμβατό ή ασύμβατο με την παγκοσμιοποίηση?

Ο ρεζιοναλισμός αποτελεί ένα περισσότερο πολυδιάστατο φαινόμενο από την παγκοσμιοποίηση, η οποία συνεπάγεται ομογενοποίηση του παγκόσμιου χώρου. Ως απάντηση, ο ρεζιοναλισμός έχει με την πάροδο των ετών λάβει διάφορες μορφές, αλλά έχει επίσης λάβει και διαφορετικές μορφές, μεταξύ διαφορετικών πολιτιστικών περιοχών του κόσμου. Έτσι αρχικά ο νέος ρεζιοναλισμός (δεύτερο και τρίτο κύμα περιφερειακής ολοκλήρωσης) φαίνεται να είναι περισσότερο συμβατός με την παγκοσμιοποίηση ή να καθοδηγείται από αυτή, σε σχέση με τον παλιό ρεζιοναλισμό (Hettner; 1999; 2003; Söderbaum, 2013).

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, μαζί με τους περιορισμούς που συνδέονταν με αυτό, δημιούργησε ένα ευνοϊκό διεθνές πλαίσιο στο οποίο οι διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης και της περιφερειακής ολοκλήρωσης θα μπορούσαν να ξεκινήσουν. Τα κίνητρα και οι παράγοντες πίσω από το ενδιαφέρον των κρατών για την επιδίωξη πολιτικών περιφερειακής συνεργασίας είναι ποικίλα και θα ήταν αδύνατο να απομονωθούν. Θα ήταν πιο ενδεδειγμένο να επισημανθεί ένα περίπλοκο μίγμα κινήτρων και παραγόντων. Ωστόσο, υποστηρίζεται ότι η προσπάθεια των κρατών να μετριάσουν ή να διαχειριστούν καλύτερα τις αντιληπτές αρνητικές επιπτώσεις που ασκεί η παγκοσμιοποίηση και πιο συγκεκριμένα η οικονομική πλευρά της παγκοσμιοποίησης είναι η κύρια και πιο κοινή κινητήρια δύναμη πίσω από τη σταδιακή περιφερειοποίηση του παγκόσμιου συστήματος (Söderbaum, 2013'2015).

Το βάθος της περιφερειοποίησης καθώς και το πεδίο και οι στόχοι των διαφόρων περιφερειακών οργανισμών ποικίλλει σημαντικά σε ολόκληρο τον κόσμο. Ωστόσο, είναι παράδοξο το γεγονός ότι οι πολιτικές περιφερειακής συνεργασίας, οι οποίες είναι ορθολογικά επιλεγμένες πολιτικές για μια σειρά συγκεκριμένων στόχων, οδηγούν σε σταδιακή περιφερειοποίηση της παγκόσμιας πολιτικής. Η περιφερειακή ολοκλήρωση, όπως και η παγκοσμιοποίηση, μειώνουν την κυριαρχία και την αυτονομία των εθνικών κρατών. Τα κράτη πρέπει να συμμορφώνονται με τα πρότυπα των περιφερειακών οργανισμών που περιορίζουν τη συμπεριφορά τους (Kacowicz, 2018).

Οι περιφερειακές εξελίξεις σε ένα μέρος του κόσμου έχουν επηρεάσει και πυροδοτούν την περιφερειοποίηση σε άλλα μέρη του κόσμου σε ένα φαινόμενο ντόμινο. Το γεγονός αυτό, παράλληλα με την αυξανόμενη εξέλιξη της διαπεριφερειακής συνεργασίας, δείχνει ότι οι διαδικασίες της περιφερειοποίησης και του ρεζιοναλισμού έχουν παγκόσμιο χαρακτήρα. Ως εκ τούτου, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η περιφερειακή ολοκλήρωση συνδέεται στενά με την παγκοσμιοποίηση, καθώς αποτελεί μέρος της, βασίζεται σε αυτήν (Kacowicz, 2018).

Όπως τόνισε και ο Hurrell (2016) η εποχή της οικονομικής παγκοσμιοποίησης ήταν επίσης η εποχή της περιφερειοποίησης και μεγάλο μέρος της ανάλυσης του νέου ρεζιοναλισμού έχει αφιερωθεί στις σχέσεις μεταξύ των δύο

τάσεων. Έτσι, ο ρεζιοναλισμός θεωρείται κρίσιμο μέρος της πολιτικής οικονομίας της παγκοσμιοποίησης και των στρατηγικών που τα κράτη (και άλλοι παράγοντες) έχουν υιοθετήσει ενόψει της παγκοσμιοποίησης. Η εμφάνιση του ρεζιοναλισμού πρέπει να γίνει κατανοητή μέσα στην παγκόσμια αναδιάρθρωση της εξουσίας και της παραγωγής. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Hurrell (2007: 131) «*οι πολλοί κόσμοι είναι πολύ στενά συνδεδεμένοι με το χαρακτήρα και τη μοίρα του ενός (κόσμου). Η βασική κινητήρια δύναμη είναι παγκόσμια, ακόμη και αν η εκδήλωση είναι περιφερειακή*».

Συζήτηση-Συμπεράσματα

Η εντατικοποίηση των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης, η οποία ενισχύει την ανάγκη άσκησης παγκόσμιας διακυβέρνησης, καθώς και η ανάπτυξη του ρεζιοναλισμού μέσω της αντίστοιχης απαίτησης άσκησης περιφερειακής διακυβέρνησης, αποτελούν δύο βασικούς κινητήριους μοχλούς στην ανάπτυξη της σύγχρονης παγκόσμιας τάξης. Η παρούσα εργασία διερεύνησε σε θεωρητικό επίπεδο, τη σχέση και τη ποιότητα αυτής, μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της περιφερειακής ολοκλήρωσης ως συστημάτων διακυβέρνησης, προκειμένου να εντοπίσει πιθανά σημεία συμβατότητας και ασυμβατότητας μεταξύ των δύο.

Τα αποτελέσματα της θεωρητικής ανάλυσης έδειξαν αρχικά ότι υπάρχουν πολλές προοπτικές στη σχέση μεταξύ της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης ή εναλλακτικά μεταξύ της περιφερειακής και παγκόσμιας διακυβέρνησης. Στις προοπτικές αυτές οι δύο διαδικασίες, είτε υπάρχουν σε αρμονία ή συνεργασία και άρα η παγκοσμιοποίηση και η περιφερειακή ολοκλήρωση αποτελούν δύο έννοιες συμβατές ως συστήματα διακυβέρνησης, είτε υπάρχουν σε σύγκρουση-αντίφαση, υποδεικνύοντας ότι μεταξύ των δύο, υπάρχει ασυμβατότητα.

Μεταξύ των προσεγγίσεων που θεωρούν την παγκοσμιοποίηση και την περιφερειακή ολοκλήρωση ως συμβατά συστήματα διακυβέρνησης, μία βασική προοπτική θεωρεί τον ρεζιοναλισμό ως κρατικό έργο που διευκολύνει την εφαρμογή της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας και μια δεύτερη, εξίσου ζωτικής σημασίας, θεωρεί ότι η περιφερειακή ολοκλήρωση, η συνεργασία και η περιφερειακή διακυβέρνηση θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ένα ενδιάμεσο στάδιο συνεργασίας προς την κατεύθυνση της πλήρους συμμετοχής στην παγκόσμια οικονομία και στην παγκόσμια διακυβέρνηση. Σε κάθε περίπτωση η παγκοσμιοποίηση και η περιφερειακή ολοκλήρωση έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: αντικατοπτρίζουν τόσο την έκταση της σύγκλισης πολιτικής που προκαλείται από την τάση των κοινωνικών δυνάμεων να μετακινούνται μεταξύ των δικαιοδοσιών.

Αντίθετα μεταξύ των προσεγγίσεων που θεωρούν την παγκοσμιοποίηση και την περιφερειακή ολοκλήρωση ως ασύμβατα συστήματα διακυβέρνησης, θεωρείται ότι είτε η περιφερειακή ολοκλήρωση έχει προκύψει ως σκόπιμη αμυντική

απάντηση στις οικονομικές και ανταγωνιστικές πιέσεις που δημιουργεί η οικονομική παγκοσμιοποίηση και η εμφάνιση της παγκόσμιας διακυβέρνησης, είτε η περιφερειακή διακυβέρνηση ερμηνεύεται ως μια βιώσιμη εναλλακτική λύση για τις λιγότερο αναπτυγμένες, περιθωριοποιημένες χώρες, στην αντιμετώπιση του παγκόσμιου πολυμερούς επιπέδου, που βασίζεται σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό υπόβαθρο και πολιτική κουλτούρα.

Ο τύπος και η ποιότητα της σχέσης που τελικά διαμορφώνεται μεταξύ των δύο συστημάτων της περιφερειακής και παγκόσμιας διακυβέρνησης εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως η προσέγγιση του ρεζιοναλισμού και της παγκοσμιοποίησης που ακολουθείται κάθε φορά, ο ρόλος των κεντρικών κρατών στη διασύνδεση της περιφερειακής και παγκόσμιας διακυβέρνησης, καθώς και η ροή και η διάδοση ιδεών και κανόνων μεταξύ των περιφερειών, αλλά και μεταξύ των περιφερειών και του (παγκόσμιου) κόσμου.

Η μελέτη της σχέσης αυτής είναι σημαντική επειδή η αποτελεσματικότητα της περιφερειακής διακυβέρνησης συνδέεται άμεσα με τη φύση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των συστημάτων περιφερειακής διακυβέρνησης και της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Εάν η σχέση των δύο είναι συνεργατική ή ακόμα και αρμονική, αυτό θα μπορούσε ενδεχομένως να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα της περιφερειακής διακυβέρνησης. Αντιθέτως, εάν η σχέση αυτή είναι ανύπαρκτη ή συγκρουσιακή, η περιφερειακή διακυβέρνηση μπορεί να είναι αναποτελεσματική. Η αποτελεσματικότητα αυτή είναι σημαντική με τη σειρά της, επειδή εκφράζει το επίπεδο εκπλήρωσης των δηλωμένων στόχων, το επίπεδο θεσμοποίησης της περιφερειακής διακυβέρνησης και την κατάσταση της ειρήνης και της σταθερότητας στις περιφέρειες.

Βιβλιογραφία

Aisbett, E. (2007). Why are the Critics so Convinced that Globalization is Bad for the Poor?. In *Globalization and poverty*(pp. 33-86). University of Chicago Press.

Akira, K. (2002). A note on globalization and regional integration. *Park SJ, Hirowatari S. Strategies towards globalization: European and Japanese perspectives. Berlin, Germany: Freie Universität Berlin, Institute for East Asia Studies*, 309-338.

Al-Rodhan, N. R., & Stoudmann, G. (2006). Definitions of globalization: A comprehensive overview and a proposed definition. *Program on the Geopolitical Implications of Globalization and Transnational Security*, 6(1-21).

Andreev, A. I., Ilyin, I. V., & Zinkina, Y. V. (2015). Approaches and Paradigms in Defining the Essence of Globalization. *Globalistics and Globalization Studies: Big History & Global History. Yearbook*, 110-118.

Ba, A. D., & Hoffmann, M. J. (Eds.). (2006). *Contending perspectives on global governance: coherence and contestation*. Routledge.

Baier, S. L., Bergstrand, J. H., & Feng, M. (2014). Economic integration agreements and the margins of international trade. *Journal of International Economics*, 93(2), 339-350.

Barber, B. (1995). *Jihad vs. McWorld*, New York. *Random House*, 28, 1-287.

Beeson, M. (2014). *Regionalism and globalization in East Asia: politics, security and economic development*. Macmillan International Higher Education.

Beeson, M., & Li, F. (2016). China's place in regional and global governance: A new world comes into view. *Global Policy*, 7(4), 491-499.

Bekaert, G., Ehrmann, M., Fratzscher, M., & Mehl, A. (2014). The global crisis and equity market contagion. *The Journal of Finance*, 69(6), 2597-2649.

Börzel, T., & Risse, T. (2009). The Rise of (Inter-) Regionalism: The EU as a Model of Regional Integration.

Börzel, T. A. (2015). *Theorizing Regionalism: Cooperation, Integration, and Governance*.

Börzel, T. A., & Risse, T. (Eds.). (2016). *The Oxford handbook of comparative regionalism*. Oxford University Press.

Brachet-Márquez, V. (2008). Thomas Legler, Sharon F. Lean, and Dexter S. Boniface, eds., *Promoting Democracy in the Americas*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2007. Tables, appendixes, notes, bibliography, index, 338 pp.; hardcover \$60, paperback \$24.95. *Latin American Politics and Society*, 50(3), 167-170.

Castells, M. (1996). *The rise of the network society* (Vol. 1). Malden, MA: Blackwell.

Castells, M. (1997). *The Power of Identity*. Volume II of *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Malden, MA and Oxford: Blackwell Publishers.

Castells, M. (1998). *End of millennium* (Vol. 3). Malden, MA: Blackwell.

Castells, M. (2011). *The rise of the network society* (Vol. 12). John Wiley & Sons.

Cerny, P. G. (2009). Paradoxes of the competition state: the dynamics of political globalization. *The Global Social Policy Reader*, 307.

DeMartino, G., & Grabel, I. (2003). Globalization, regionalism and state capacity in developing countries. *Arestis, Baddeley, and McCombie, 2003*, 266-274.

Deutsch, K. W. (1953). The growth of nations: some recurrent patterns of political and social integration. *World politics*, 5(2), 168-195.

Dodgson, R., Lee, K., Drager, N., & World Health Organization. (2002). *Global health governance: a conceptual review*.

Dreher, A. (2006). Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization. *Applied economics*, 38(10), 1091-1110.

- Drezner, D. W. (2012). The irony of global economic governance: The system worked. *Council on Foreign Relations International Institutions and Global Governance Program, Working Paper*.
- Ethier, W. J. (1998). *The international commercial system*. International Finance Section, Department of Ec., Princeton University.
- Etzioni, A. (1974). *Political unification: a comparative study of leaders and forces*. Krieger Publishing Company.
- Fawcett, L. & Serrano, M. (Eds.). (2005). *Regionalism and governance in the Americas: continental drift*. Springer.
- Ferry, M. (2003, October). Regional governance in the EU: a comparative assessment. In *twenty-fourth meeting of the EPRC Regional Policy Research Consortium, Ross Priory, Loch Lomondside* (pp. 6-7).
- Forrester, J. W., & Meadows, B. (1971). *Limits to Growth*.
- Friedman, L. M. (2001). Erewhon: the coming global legal order. *Stan. J. Int'l L.*, 37, 347.
- Giddens, A. (1990). Structuration theory and sociological analysis. *Anthony Giddens: consensus and controversy*, 297-315.
- Grainger, A. (2005). Environmental globalization and tropical forests. *Globalizations*, 2(3), 335-348.
- Grinin, L., & Korotayev, A. (2014). Globalization shuffles cards of the world pack: In which direction is the global economic-political balance shifting?. *World Futures*, 70(8), 515-545.
- Grugel, J. (2006). Regionalist governance and transnational collective action in Latin America. *Economy and Society*, 35(02), 209-231.
- Haas, E. B. (1970). The study of regional integration: reflections on the joy and anguish of pretheorizing. *International Organization*, 24(4), 606-646.

Harvey, D. (2012). From space to place and back again: Reflections on the condition of postmodernity. In *Mapping the futures* (pp. 17-44). Routledge.

Hawkins, D. G., Lake, D. A., Nielson, D. L., & Tierney, M. J. (Eds.). (2006). *Delegation and agency in international organizations*. Cambridge University Press.

Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (2000). Global transformations: Politics, economics and culture. In *Politics at the Edge* (pp. 14-28). Palgrave Macmillan, London.

Heinonen, H. (2006). Regional integration and the state: the changing nature of sovereignty in Southern Africa and Europe. *Interkont Books*.

Hettne, B., & Söderbaum, F. (1998). The new regionalism approach.

Hettne, B. (1999). Globalization and the new regionalism: the second great transformation. In *Globalism and the new regionalism* (pp. 1-24). Palgrave Macmillan, London.

Hettne, B. (2003). The new regionalism revisited. In *Theories of new regionalism* (pp. 22-42). Palgrave Macmillan, London.

Hettne, B. (2006). Beyond the 'new' regionalism. In *Key debates in new political economy* (pp. 136-168). Routledge.

Hettne, B., & Söderbaum, F. (2006). The UN and Regional Organizations in Global Security: Competing or Complementary Logics?. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 12(3), 227-232.

Higgott, R., & Phillips, N. (2000). Challenging triumphalism and convergence: the limits of global liberalization in Asia and Latin America. *Review of International studies*, 26(3), 359-379.

Higgott, R. (2005). 'The Theory and Practice of Global and Regional Governance: Accommodating American Exceptionalism and European Pluralism' Richard Higgott, University of Warwick.

- Holm, H. H., & Sørensen, G. (1995). *Whose world order?: uneven globalization and the end of the Cold War*. Westview Pr.
- Holton, R. J. (2011). *Globalization and the Nation State*. 2nd ed. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan.
- Huntington, S. P. (1993). The clash of civilizations?. *Foreign affairs*, 22-49.
- Huntington, S. P. (1996). The West unique, not universal. *Foreign affairs*, 28-46.
- Hurrell, A. (2007). One world? Many worlds? The place of regions in the study of international society. *International Affairs*, 83(1), 127-146.
- Hurrell, A. (2016). Regional powers and the global system from a historical perspective. In *Regional leadership in the global system* (pp. 27-40). Routledge.
- Jacob, P. E., & Toscano, J. V. (Eds.). (1964). *The integration of political communities*. Lippincott.
- Jacoby, W., & Meunier, S. (2010). Europe and the management of globalization. *Journal of European Public Policy*, 17(3), 299-317.
- Jenkins, R. (2004). Globalization, production, employment and poverty: debates and evidence. *Journal of International Development*, 16(1), 1-12.
- Kacowicz, A. M. (2005). *The impact of norms in international society: the Latin American experience, 1881-2001*. University of Notre Dame Press.
- Kacowicz, A. M. (2018). Regional Governance and Global Governance: Links and Explanations. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 24(1), 61-79.
- Kahler M. (2016). Regional Challenges to Global Governance. Part of Discussion Paper Series on Global and Regional Governance. Council on Foreign Relations U.S. government
- Knight, W. A., Castro-Rea, J., & Ghany, H. (2016). Regional and Global Governance: Theory and Practice in the Caribbean. In *Re-mapping the Americas* (pp. 72-85). Routledge.

- Korotaev, A. V. (2013). *Globalization. Yesterday, Today and Tomorrow*. Emergent.
- Krahmann, E. (2003). National, regional, and global governance: one phenomenon or many. *Global governance*, 9, 323.
- Kritzinger-van Niekerk, L. (2005). Regional Integration Concepts, Advantages, Disadvantages, and Lessons of Experience. *World Bank, Washington, DC*.
- Krugman, P. (1993). International finance and economic development. *Finance and development: issues and experience*, 11-24.
- Labonte, R. N., & Schrecker, T. (2006). Globalization and social determinants of health: Analytic and strategic review paper.
- Laursen, F. (2008). Theory and Practice of regional integration. *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, 8(3), 1-22.
- Legler, T. F. (2012). The Shifting Sands of Regional Governance: The Case of Inter-American Democracy Promotion. *Politics & Policy*, 40(5), 848-870.
- Levine, R. (2001). International financial liberalization and economic growth. *Review of international Economics*, 9(4), 688-702.
- Lindberg, L., & Scheingold, S. (1971). *Regional Integration: Theory and Practice*.
- Malamud, A. (2004). Regional integration in Latin America: comparative theories and institutions. *Sociologia: problemas e práticas*, 44, 135-154.
- Malamud, A. (2011). A leader without followers? The growing divergence between the regional and global performance of Brazilian foreign policy. *Latin American Politics and Society*, 53(3), 1-24.
- Malamud, A., & Gardini, G. L. (2012). Has regionalism peaked? The Latin American quagmire and its lessons. *The International Spectator*, 47(1), 116-133.
- Mansfield, E. D., & Milner, H. V. (1999). The new wave of regionalism. *International organization*, 53(3), 589-627.
- McGrew, A. (2008). Globalization and global politics. *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*, 3.

- McKibbin, W. J. (2000, May). Globalization: What does it mean?. In *Australian Coal Conference* (pp. 7-10).
- Meadows, D. H., Meadows, D. H., Randers, J., & Behrens III, W. W. (1972). *The limits to growth: a report to the club of Rome* (1972).
- Mittelman, J. H. (1999). Rethinking the 'New Regionalism' in the context of globalization. In *Globalism and the new regionalism* (pp. 25-53). Palgrave Macmillan, London.
- Munakata, N. (2004). *Regionalization and regionalism: the process of mutual interaction*, No. 04006.
- Mwithiga, P. M. (2015). The Challenges of Regional Integration in the East Africa Community. In *Regional Integration and Policy Challenges in Africa* (pp. 89-108). Palgrave Macmillan, London
- Nederveen Pieterse, J. P. (2009). *Globalization and culture: Global mélange*.
- Ravenhill, J. (2008), *Global Political Economy*, Oxford University Press. Oxford.
- Riggirozzi, P. (2012). Region, regionness and regionalism in Latin America: towards a new synthesis. *New Political Economy*, 17(4), 421-443.
- Risse, T. (2016). The diffusion of regionalism. *Handbook of Comparative Regionalism*, 87-108.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture* (Vol. 16). Sage.
- Robertson, R. (1995). Glocalization: Time-space and homogeneity-heterogeneity. *Global modernities*, 2, 25-45.
- Robinson, W. I. (2003). *Transnational conflicts: Central America, social change and globalization*. Verso
- Robinson, W. I. (2004). *A theory of global capitalism: Production, class, and state in a transnational world*. JHU Press.

- Robinson, W. I. (2007). Theories of globalization. *The Blackwell companion to globalization*, 125-143.
- Samimi, P., & Jenatabadi, H. S. (2014). Globalization and economic growth: Empirical evidence on the role of complementarities. *PloS one*, 9(4), e87824.
- Sassen, S. (1991). *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton, NJ: Princeton.
- Schiff, M., & Winters, L. A. (2003). *Regional integration and development*. The World Bank.
- Serrano, M. (2005). Regionalism and governance: a critique. In *Regionalism and Governance in the Americas* (pp. 1-23). Palgrave Macmillan, London.
- Sklair, L. (2000). *The transnational capitalist class* (Vol. 306). Oxford: Blackwell.
- Sklair, L. (2002). *Capitalism and its alternatives* (Vol. 65). Oxford: Oxford university press.
- Söderbaum, F., & Sbragia, A. (2010). EU studies and the 'new regionalism': What can be gained from dialogue?. *European Integration*, 32(6), 563-582.
- Söderbaum, F. (2013). What's Wrong with Regional Integration? The Problem of Eurocentrism.
- Söderbaum, F. (2015). *Rethinking regionalism*. Macmillan International Higher Education.
- Söderbaum, F. (2015). Early, old, new and comparative regionalism: the scholarly development of the field.
- Söderbaum, F. (2017). *The new regionalism in Africa*. NY: Routledge.
- Stefanovic, Z. (2008). Globalization: Theoretical perspectives, impacts and institutional response of the economy. *Facta Series: Economics and Organization*, 5(3), 263-272.
- Stubbs, P., & Andrian, G. (2012). *Towards Open Regionalism in South East Europe*. Baden-Baden: Nomos.

Sunkel, O., & Inotai, A. (2016). *Globalism and the new regionalism* (Vol. 1). Springer.

Telò, M. (Ed.). (2013). *European Union and new regionalism: regional actors and global governance in a post-hegemonic era*. Ashgate Publishing, Ltd..

Thakur, R., & Van Langenhove, L. (2007). Enhancing global governance through regional integration. In *Regionalisation and Global Governance* (pp. 33-58). Routledge.

Tomlinson, J. (1999). *Globalization and culture*. University of Chicago Press.

Valvis, A. I. (2008). Regional Integration in Latin America. *Institute of International Economic Relations*, 49.

Van Langenhove, L., & Marchesi, D. (2008). The Lisbon Treaty and the Emergence of Third Generation and Regional Integration. *Eur. JL Reform*, 10, 477.

Wai C. (2002). Postcolonial discourse in the age of globalization. *Social Analysis*, 46(2), 148-156.

Wallerstein, I. (2011). *The modern world-system I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century* (Vol. 1). Univ of California Press.

Weiss, T. G. (2016). *Global governance: Why? what? whither?*. John Wiley & Sons.